

PROJECTGROEP TEGOEDEN WO II

Aan:

de Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal
Plein 2
2511 CR DEN HAAG

Uw brief van/kenmerk

Ons kenmerk
PTG 98/482 M

Den Haag
9 december 1998

Onderwerp

Eindrapport van de Commissie van Onderzoek LIRO-archieven en archievangids (Commissie Kordes).

Archief Philip Staal

Hierbij bied ik u het eindrapport aan van de Commissie van Onderzoek LIRO-archieven (commissie-Kordes). Tevens bied ik u een exemplaar aan van de in opdracht van de commissie vervaardigde archievangids.

DE MINISTER VAN FINANCIEN,

ARCHIEVEN
TASTBARE GOEDEREN
CLAIMS

Tweede rapport van de Commissie van Onderzoek Liro-archieven

9 december 1998

Archief Philip Staal

Dit rapport is verkrijgbaar bij
het Ministerie van Financiën
Centrale Directie Voorlichting
Postbus 20201
2500 EE Den Haag

ISBN 90 - 80466 - 2 - 7

INHOUDSOPGAVE	blz.
Samenvatting en conclusies	5
<i>Algemeen</i>	
<i>Archieven</i>	
<i>Meldpunt</i>	
<i>Claims</i>	
<i>Toetsingsnorm</i>	
<i>Afwikkeling</i>	
<i>Westerbork en Vught</i>	
<i>Doorberekening belastingbedragen</i>	
<i>Collectieve uitkeringen</i>	
<i>Geldontwaarding</i>	
<i>Successierechten</i>	
<i>Rente</i>	
1. Inleiding	11
1.1. Instelling commissie	11
<i>Opdracht</i>	
<i>Samenstelling. Ondersteuning</i>	
1.2. Rapportage	13
<i>Tweede rapport</i>	
<i>Eerste rapport</i>	
1.3. Aanpak onderzoek	14
<i>Breedte onderzoeksterrein</i>	
<i>Toetsingsnorm</i>	
<i>Antwoord onderzoeksvragen</i>	
<i>Onderzoekgids</i>	
<i>Meldpunt</i>	
<i>Overleg met andere commissies</i>	
1.4. Archieven	16
<i>Geraadpleegde documentatie</i>	
<i>Vernietiging archieven</i>	
2. Rechtsherstel en schadevergoedingen	18
2.1. Verval- en verjaringstermijnen	18
<i>Toepassing</i>	
<i>Gelijkheidsbeginsel</i>	
<i>Immateriële aspecten</i>	
2.2. Smartengeld	20
<i>Wetgeving</i>	
<i>Nadere regelgeving</i>	

Collectivering

3. Sieraden, edele metalen, diamanten	22
3.1. Liro/LVVS en VVRA	22
<i>Gang van zaken</i>	
<i>Beheerders-vereffenaars</i>	
<i>Uitkeringen</i>	
<i>Claims</i>	
<i>Afwikkeling</i>	
<i>Opvallende zaken</i>	
<i>Conclusie</i>	
<i>Aanbeveling</i>	
3.2. Cadsu	27
<i>Ontstaan</i>	
<i>Gang van zaken</i>	
<i>Problemen</i>	
<i>Claimbedragen</i>	
<i>B-claims</i>	
<i>W-claims</i>	
<i>Conclusie</i>	
3.3. Stichting Sieraden Comité	32
<i>Gang van zaken</i>	
<i>Werkwijze</i>	
<i>Verzoeken om inlichtingen</i>	
<i>Overige claims</i>	
<i>Conclusie</i>	
4. Huisraad	36
4.1. Jokos/Cadsu	36
<i>Gang van zaken</i>	
<i>Claimbedragen</i>	
<i>Giften</i>	
<i>Härtefonds</i>	
<i>Afhandeling</i>	
<i>Andere archieven</i>	
<i>Conclusie</i>	
4.2. Bewariërs	41

5. Zaken betreffende bewindvoering	42
5.1. NBI-archief	42
<i>Instelling NBI</i>	
<i>Gang van zaken</i>	
<i>Archief</i>	
<i>Heffingen</i>	
<i>Dossieronderzoek</i>	
<i>Conclusie</i>	
5.2. Bedrijven	46
<i>Gang van zaken</i>	
<i>Archiefonderzoek</i>	
<i>Conclusie</i>	
5.3. Niet-commerciële verenigingen en stichtingen	50
<i>Indeling</i>	
<i>Beheer en terugbetaling</i>	
<i>Cessie effectenclaims</i>	
<i>Nadere informatie</i>	
<i>Conclusie</i>	
5.4. Onroerende goederen	53
<i>Gang van zaken</i>	
<i>Afdeling Onroerende Goederen</i>	
<i>Geschillen</i>	
<i>Conclusie</i>	
5.5. Overige roerende goederen	56
<i>Diamantvoorraden</i>	
<i>Kluisjes</i>	
<i>Voer- en vaartuigen, paarden</i>	
<i>Verzamelingen en collecties</i>	
5.6. Kosten bewindvoering NBI	59
<i>Beschikbare informatie</i>	
<i>Raming kosten</i>	
<i>Conclusie</i>	
6. Uitkeringen aan nazi-vervolgden	61
6.1. Regelgeving	61
<i>Taak Cadsu</i>	
<i>Financieel Verdrag</i>	
<i>Categorieën</i>	
6.2. Claimbedragen	62
6.3. Beroepszaken	62
6.4. Afronding	63

7	Rechtsherstel en bejegening	64
7.1.	Kosten kampen Westerbork en Vught	64
	<i>Beperkte vergoeding</i>	
	<i>Beweegredenen Minister van Financiën</i>	
	<i>Visie commissie</i>	
	<i>Conclusie</i>	
7.2.	Doorberekening belastingbedragen	68
	<i>Pauschregelung</i>	
	<i>Onduidelijkheid</i>	
	<i>Wijze van inning</i>	
	<i>Correctie</i>	
	<i>Visie commissie</i>	
	<i>Conclusie</i>	
7.3.	Successierechten, onbeheerde nalatenschappen, notariële tarieven, rente	71
	<i>Heffing van successierecht</i>	
	<i>Afwikkeling van onbeheerde nalatenschappen</i>	
	<i>Notariële tarieven</i>	
	<i>Rente</i>	
8.	Meldpunt	74
8.1.	Instelling	74
8.2.	Strekking brieven	74
8.3.	Aard gevraagde informatie	75
	<i>Informatie betreffende Liro</i>	
	<i>Informatie betreffende geroofd huisraad</i>	
	<i>Informatie betreffende NBI en Omnia</i>	
	<i>Informatie betreffende Sperrstempels</i>	
	<i>Claims</i>	
	<i>Overige informatie</i>	
Bijlagen		
1.	Eerste rapport van de Commissie van Onderzoek Liro-archieven van 29 januari 1998	79
2.	Categorieën onderzoekerreinen	80
3.	Kopie van een Liro-kaart	82
4.	Kopie van een Liro/LVVS rekening-overzicht	83
5.	Voorbeelden van geanonimiseerde antwoordbrieven	84
6.	Bronnen	94
7.	Lijst met afkortingen	97

Samenvatting en conclusies

Algemeen

De commissie besteedt uitsluitend aandacht aan categorieën Joodse claims als aangegeven in haar opdracht. Het onderzoek van de commissie naar de daarmee verband houdende archieven heeft geleid tot uiteenlopende conclusies, die zowel een positieve als een negatieve strekking hebben.

Archieven

Gelet op de onderzoeksvragen als vermeld in de opdracht heeft de commissie het Algemeen Rijksarchief verzocht onderzoek te doen naar en in archieven, waarin zich de neerslag bevindt met betrekking tot het onderzoeksterrein van de commissie. Dit onderzoek is verricht in samenwerking met het Ministerie van Financiën en het Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie. Het resultaat van dat onderzoek wordt tegelijk met dit rapport uitgegeven als onderzoekids onder de titel "Archieven Joodse Oorlogsgetroffenen".

Uit de in het archief van het Ministerie van Financiën aanwezige verslagen van Liro/LVVS en VVRA blijken de grote inspanning en zorgvuldigheid van de beheerders-vereffenaars om gelden en goederen, die de Joden tijdens de Tweede Wereldoorlog aan de bezetter hadden moeten afstaan, zoveel als mogelijk bij de rechthebbenden terug te bezorgen.

Hetzelfde kan worden gezegd van al degenen, die in Cadsu- of Cadsu/Jokos-verband betrokken zijn geweest bij de behandeling van in het bijzonder de claims voor sieraden, edele metalen en diamanten (de zogenoemde L-claims), de claims wegens geroofd huisraad (M-claims) en de claims betreffende vergoedingen voor immateriële schade aan nazi-vervolgden. Van de op deze claims betrekking hebbende archieven zijn slechts het Jokos-archief en het archief betreffende vergoedingen voor immateriële schade bewaard gebleven. Die archieven berusten bij het Gemeentearchief van Amsterdam respectievelijk bij het Ministerie van Financiën.

Wat het Nederlandse Beheersinstituut (NBI) betreft, heeft de commissie uit verschillende dossiers die zij heeft bestudeerd de indruk verkregen dat de bewindvoerders van nalatenschappen van afwezigen zich in het algemeen op goede wijze van hun taak hebben

gekwest en voorts dat het NBI zo goed als mogelijk op die bewindvoerders toezicht heeft uitgeoefend.

Weinig informatie trof de commissie aan over geliquideerde bedrijven. De archieven van de Nagu zijn in de oorlog vernietigd; het archief van de Wirtschaftsprüfstelle is sinds 1945 spoorloos; het archief van de Schade-Enquête-Commissie is in de jaren zeventig weggegooid en dat van Omnia is niet compleet. Het is dan ook thans niet meer mogelijk een volledig inzicht te verkrijgen in de geldelijke omvang van de liquidaties van de Joodse bedrijven.

Ten aanzien van de niet-commerciële verenigingen en stichtingen is nog omvangrijk archiefmateriaal aanwezig over de afzonderlijke in de oorlog geliquideerde organisaties. Overigens heeft dat archiefmateriaal voor het merendeel betrekking op niet-Joodse instellingen.

Met betrekking tot onroerende goederen zijn voor ruim 10.000 gevallen de geschillen door minnelijk rechtsherstel geregeld.

Niet gebleken is, dat het rechtsherstel met betrekking tot Joods onroerend goed op incorrecte wijze heeft plaatsgevonden.

Over archiefmateriaal betreffende overige roerende goederen merkt de commissie op dat een systematische beschrijving van de totale roof van diamant nagenoeg ontbreekt en dat de omvang van die roof en van de recuperatie onduidelijk is. Archiefmateriaal over in de oorlog opengebroken kluisjes en over geroofde voer-, vaartuigen en paarden is nagenoeg afwezig. Wat de verzamelingen en collecties betreft die niet bij Liro zijn ingeleverd, wordt verwezen naar het onderzoek van de Commissie Ekkart.

De door de commissie bestudeerde archieven bevinden zich bij het Algemeen Rijksarchief, het Ministerie van Financiën, het Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie en het Gemeentearchief van Amsterdam.

Meldpunt

De commissie besloot bij haar instelling tot het inrichten van een meldpunt waar geïnteresseerden zowel telefonisch als schriftelijk mogelijke aanwijzingen ten behoeve van het door de commissie uit te voeren onderzoek konden verstrekken.

De commissie ontving vele honderden reacties. In een aantal brieven werd door de brieven-schrijvers ingegaan op hun verdriet en in enkele gevallen zelfs verbittering over de behandeling na de oorlog.

Het overgrote deel van de reacties betrof verzoeken om nadere informatie over onder andere de toen recent gevonden Liro-kaarten en over andere zaken de roof in de oorlog betreffende. Veel brieven

zijn door de commissie gebruikt om gericht onderzoek in de archieven te verrichten. Van de resultaten van het onderzoek is inmiddels eenieder op de hoogte gesteld. In het rapport wordt een inzicht gegeven in de daarop betrekking hebbende onderwerpen. Verscheidene brieven bevatten kritische vragen en opmerkingen die de commissie hebben geholpen bij haar werk.

Claims

Ook werd een aantal brieven ontvangen met een claim of verzoek om teruggave van geld of bepaalde goederen. Redenen waren bijvoorbeeld in de oorlog gevorderde auto's, fietsen of radio's, in het buitenland ontvangen financiële voorschotten die na de oorlog moesten worden terugbetaald en te laat ingediende claims. Briefschrijvers kregen een antwoord dat in de lijn lag met de in dit rapport geformuleerde standpunten van de commissie. Daarbij werden zij erop gewezen dat die standpunten slechts een advies aan de regering zullen zijn en dat de commissie geen bevoegdheid heeft om claims te honoreren of af te wijzen.

Toetsingsnorm

Om een oordeel te kunnen geven over de wijze waarop de claims na de oorlog zijn afgewikkeld en hoe daarmee eventueel verder dient te worden gehandeld, heeft de commissie de volgende toetsingsnorm geformuleerd.

Gelet op het gelijkheidsbeginsel, dat beoogt rechtvaardigheid te betrachten

– enerzijds ten opzichte van de leden van de Joodse gemeenschap en anderzijds ten opzichte van andere personen en bevolkingsgroepen die in vergelijkbare omstandigheden hebben verkeerd – zal de overheid bij het toekennen van schadevergoedingen dienen vast te houden aan de wettelijke verval- en verjaringstermijnen. De overheid kan wel wanneer zich in relatie tot het omgaan met Joodse vermogens feiten en omstandigheden hebben voorgedaan die specifieke voorzieningen rechtvaardigen, een financiële vergoeding als smartengeld toekennen; echter niet aan individuele personen, maar in de vorm van een collectieve uitkering ten gunste van de Joodse gemeenschap. Verwezen wordt in dezen naar wat hierna onder Afwikkeling, Westerbork en Vught, alsmede onder Doorberekening belastingbedragen is vermeld. Daarnaast zou het mogelijk kunnen zijn wegens ondervonden leed een algemene voorziening te treffen, bestaande uit smartengeld in de vorm van een collectieve uitkering.

Afwikkeling

Ten aanzien van de afwikkeling van claims en daarmee verband houdende zaken, is het de commissie opgevallen dat van de zijde van de betrokken overheidsinstanties een nogal formeel-zakelijke benaderingswijze aan de dag is gelegd. Dat heeft in verschillende gevallen geleid tot een lange behandelingstijd, waardoor benadeelden vele jaren in onzekerheid bleven verkeren. Dit is onder meer in de hand gewerkt door de lange voorbereidingsperiode om de “Wet, houdende voorzieningen betreffende het opmaken van akten van overlijden van vermisten” in juni 1949 tot stand te brengen. Ook de uitvoering van deze wet kostte veel tijd omdat het Nederlandse Rode Kruis daarvoor veel onderzoek moest doen. Het gevolg van dit alles is eveneens geweest dat de met de bewindvoering gepaard gaande kosten ten laste van nalatenschappen in veel gevallen nog bleven doorlopen tot na juni 1949.

De commissie heeft geen aanwijzingen gevonden dat met betrekking tot de afwikkeling van claims vergelijkbare gebeurtenissen hebben plaatsgevonden als die, welke bij het Agentschap van het Ministerie van Financiën zijn voorgevallen en die zijn vermeld in het eerste rapport van de commissie.

De formele benadering, die er mede op gericht was de Rijksbegroting zo gering mogelijk te belasten, leidde ertoe dat de overheid bij de teruggave van vermogenswaarden en bij het bemiddelen voor het verkrijgen van schadevergoedingen de daarmee gepaard gaande kosten aan de benadeelden in rekening heeft gebracht. Die kosten bedroegen voor LVVS en VVRA in totaal f 12,9 miljoen. Naar de mening van de commissie behoren deze “apparaatskosten” niet door de benadeelden te worden gedragen. Het gaat hier immers om een overheidstaak, die erop gericht was de slachtoffers recht te doen. De daaraan verbonden kosten hadden dan ook voor rekening van de overheid moeten komen. Hetzelfde geldt voor de kosten die Cadsu heeft gemaakt voor de afwikkeling van de L-, M- en andere claims. Daaromtrent had de Minister van Financiën bepaald dat die zouden moeten worden goedge maakt door bijdragen van de belanghebbenden zelf. Het gaat hier om een totaalbedrag van f 5,7 miljoen. Ook de kosten verbonden aan de onder auspiciën van het NBI gevoerde bewindvoeringen zijn doorberekend. Die kosten bedroegen naar schatting f 4 miljoen.

De roof van de eigendommen van de slachtoffers maakt duidelijk deel uit van het leed dat zij hebben moeten ondergaan. De commissie is dan ook tot de conclusie gekomen dat alsnog een gebaar van genoegdoening op zijn plaats is en dat - gelet op vorengenoemde bedragen - totaal f 22,6 miljoen in de vorm van een collectieve uitkering ter beschikking van de Joodse gemeenschap dient te worden gesteld.

Westerbork en Vught

De commissie heeft geconstateerd dat in opdracht van Seyss-Inquart door de VVRA een bedrag van f 25,9 miljoen ter beschikking was gesteld voor bouw, onderhoud en exploitatie van de kampen Westerbork en Vught. Na de oorlog volstond de Minister van Financiën met een vergoeding van f 5,6 miljoen, zijnde de getaxeerde waarde van die kampen. Een bedrag van f 20,3 miljoen bleef derhalve onvergoed. Dit verlies werd als niet-materiële oorlogsschade beschouwd. Een vergoeding daarvan zou tegenover andere groepen niet billijk zijn.

Naar de mening van de commissie is dit niet een aangelegenheid die als een commercieel-juridische transactie is te beschouwen, waarbij opstellen tegen een getaxeerde waarde worden overgenomen. Haar zienswijze is dat het probleem breder is en dat voor de beoordeling daarvan andere dan alleen juridische argumenten gelden. Hier dient de doorslag te geven het gevoelsargument dat deze kampen die met Joods geld zijn betaald, de verzamelplaatsen zijn geweest van waaruit de Joden zijn gedeporteerd naar Auschwitz en andere concentratiekampen. De weigering van de Staat om een bedrag van f 20,3 miljoen te vergoeden houdt derhalve in dat de Joden dit onderdeel van hun deportatie zelf hebben betaald.

En dat moet voor Nederland toch een ondraaglijke gedachte zijn. De commissie komt dan ook tot de conclusie dat de Staat het bedrag van f 20,3 miljoen in de vorm van een collectieve uitkering ter beschikking van de Joodse gemeenschap dient te stellen als een gebaar om een zekere genoegdoening te geven voor de doorstane angsten en het ondervonden leed in deze kampen, die in feite voor de meesten het begin van de weg naar vernietiging waren. Zo'n gebaar kan toch door niemand als onbillijk worden beschouwd!

Doorberekening belastingbedragen

Uit het eindverslag van LVVS is gebleken dat Liro in de loop van 1943 een bedrag van f 8 miljoen heeft betaald aan de Belastingdienst ter voldoening van door Joden nog verschuldigde

belastingen. Dit geschiedde op grond van de zogenoemde Pauschregelung, die de Liro-bestuurders met de toen fungerende Secretaris-Generaal, hoofd van het Departement van Financiën waren overeengekomen.

In 1952 is na jarenlange discussie tussen beheerders-vereffenaars en het Ministerie van Financiën een bedrag van f 2,5 miljoen terugbetaald, omdat de bedragen waaruit dit bedrag was samengesteld niet meer door LVVS te incasseren waren, hetgeen er op neer zou komen dat crediteuren van LVVS die over een creditsaldo beschikten de belasting voor anderen zouden betalen. De commissie is van mening dat de betaling van f 8 miljoen op grond van de Pauschregelung als onrechtmatig dient te worden beschouwd, en wel omdat:

- deze betaling is verricht op grond van bevoegdheden, ontleend aan een verordening van de bezetter, zijnde een maatregel van de vijand die krachtens artikel 16 van besluit E93 geacht kan worden nimmer van kracht te zijn geweest;
- partijen door deze overeenkomst zonder medeweten van de Joodse rekeninghouders hebben beschikt over hun creditsaldi bij Liro. De commissie komt tot de conclusie dat op grond van het vorenstaande de Staat het restant van het via Liro geïnde deel van de belastingaanslagen ad f 5,5 miljoen, ook al is dat nu verjaard, dient te vergoeden door dit bedrag in de vorm van een collectieve uitkering ter beschikking te stellen aan de Joodse gemeenschap, daarmee tot uitdrukking brengend dat de afwikkeling van de vijandelijke Pauschregelung in de naoorlogse jaren op incorrecte en toen onrechtmatige wijze heeft plaatsgevonden.

Collectieve uitkeringen

De commissie beveelt aan de bedragen die zij voorstelt in de vorm van een collectieve uitkering ter beschikking te stellen van de Joodse gemeenschap, te bestemmen voor sociale, onderwijskundige en culturele doelen. Het gaat hier om het totaal van alle voorgestelde uitkeringen tot een bedrag van f 48,4 miljoen.

Zij stelt voor de verdeling ervan te doen geschieden op basis van bestemmings- c.q. projectvoorstellen ter beoordeling van een onafhankelijke en onpartijdige van regeringswege ingestelde commissie. Over de toewijzingen zou publieke verantwoording dienen te worden afgelegd.

Geldontwaarding

De commissie spreekt zich niet uit over de mogelijkheid bij het toekennen van de hierbovengenoemde bedragen rekening te houden met de factor geldontwaarding. Het betreft hier niet het betalen van een materiële schadevergoeding. Een aanspraak daarop zou immers zijn verjaard. Het gaat hier om smartengeld, waarvoor het kostenbedrag een richtsnoer kan zijn maar waarvan de hoogte in de regel een subjectieve benadering vereist. Het lijkt de commissie passend aan de overheid over te laten een uitspraak te doen in hoeverre hier de factor geldontwaarding een rol dient te spelen.

Successierechten

Na de bevrijding heeft de Minister van Financiën voorgeschreven dat van alle Joodse boedels een memorie van successie moest worden gevorderd, tenzij het financiële belang gering was of een en ander reeds was verjaard.

Over dit voorschrift ontstond onzekerheid bij de inspecties van Registratie en Successie. In 1951 heeft de minister aan die onzekerheid een einde gemaakt door te bevestigen dat zaken die door rechtsherstel in de boedel zijn teruggekeerd, dienen te worden aangegeven en wel naar de waarde op de sterfdag. Van dit standpunt is nadien niet afgeweken.

Hoewel gebleken is dat dit standpunt heeft kunnen leiden tot hoge aanslagen voor successierechten die voor betrokkenen veelal moeilijk te aanvaarden waren, is de commissie van mening dat de uiteindelijke beslissing van de minister thans niet meer ter discussie dient te worden gesteld, en wel omdat het hier de toepassing van een wettelijk voorschrift betreft en voorts omdat bij een eventuele herziening van dit voorschrift voor talloze individuele gevallen het gelijkheidsbeginsel in het gedrang zou kunnen komen.

Rente

Mede naar aanleiding van opmerkingen over niet-toekenning van rentevergoeding over door de overheid beheerde Joodse tegoeden, is de commissie bij onderzoek gebleken dat de Staat der Nederlanden als regel geen rente vergoedt over tegoeden die voor derden worden gehouden of door de Staat zijn verschuldigd. Gedurende de onderzochte periode van het rechtsherstel inzake Joodse tegoeden is dit ook een constante gedragslijn geweest. De commissie is van oordeel dat er geen reden is om thans van die gedragslijn af te wijken en alsnog over te gaan tot toekenning van rente aan individuele personen of organisaties.

Ook het gelijkheidsbeginsel als hiervoor genoemd, verzet zich tegen een dergelijke toekenning.

1. Inleiding

1.1. Instelling commissie

Opdracht

1.1.1. De Commissie van Onderzoek Liro-archieven is ingesteld door de Minister van Financiën op 10 december 1997 (Tweede Kamer, vergaderjaar 1997-1998, 25806, nr. 2). De commissie kreeg opdracht onderzoek te doen naar:

a. de toedracht van de verkoop van kleinoden, afkomstig van Lippmann, Rosenthal & Co, Sarphatistraat, Amsterdam (Liro) aan medewerkers van het Agentschap van het Ministerie van Financiën/Waarborgfonds Rechtsherstel te Amsterdam in 1968;

b. de archieven die van belang zijn (geweest) bij de afwikkeling van Joodse claims (Liro-kaartsysteem, andere Liro-archieven en overige archieven).

Daartoe zijn de volgende onderzoeksvragen aan de commissie voorgelegd (Tweede Kamer, vergaderjaar 1997-1998, 25806/25839, nr. 4).

- 1e Welke archieven zijn bij de behandeling van Joodse en andere claims van in beslag genomen goederen van belang geweest en wie was verantwoordelijk voor het beheer van de archieven?
- 2e Waar bevinden deze archieven zich, zijn de archieven volledig en wat is de inhoud van deze archieven?
- 3e Op welke wijze zijn de betreffende archieven gebruikt bij de afwikkeling van Joodse en andere claims van in de oorlog in beslag genomen goederen?
- 4e Zijn in dat kader aanwijzingen te onderkennen dat met betrekking tot de afwikkeling vergelijkbare gebeurtenissen hebben plaatsgevonden als bij de afwikkeling van de aan het Agentschap in beheer gegeven goederen.
- 5e Welke categorieën van claims/vragen zijn in de verschillende bij de commissie binnengekomen brieven aan te treffen?
- 6e Hoe is de systematiek geweest waarmee het naoorlogs rechtsherstel van de goederen is vormgegeven, mede in het licht van voornoemde categorieën van claims/vragen?
- 7e Werpen de gegevens nieuw licht op de onderscheiden categorieën van claims/vragen?
- 8e Het uiteindelijke formuleren van een algemeen oordeel over de categorieën claims/vragen en het per categorie aangeven van

procedures/werkwijze/procesgang ten aanzien van behandeling van individuele claims.

Samenstelling. Ondersteuning

1.1.2. De commissie is samengesteld als volgt: F.G. Kordes (voorzitter), mr H. Addens en mr J.M. Polak (leden). Zij heeft bij haar onderzoek de beschikking gekregen over onderzoekscapaciteit en secretariële assistentie van KPMG Accountants te Amsterdam. De coördinatie daarvan was in handen van drs F. Hoek, RA. De commissie heeft bij haar werkzaamheden veel steun ondervonden van mevrouw drs J.M.L. van Bockxmeer (Riod), de heren Ch. Fagel en P.C.A. Lamboo (beiden van het Ministerie van Financiën), dr A. J. van der Leeuw (oud-medewerker Riod), prof. dr I. Lipschits (emeritus hoogleraar contemporaine geschiedenis), en drs H.A.J. van Schie (ARA). De commissie is voorts dank verschuldigd aan de heren mr A. R. Bloembergen, prof. mr P.J.J. van Buuren en mr M. Scheltema, die bij het totstandkomen van hoofdstuk 2 over "Rechtsherstel en schadevergoedingen" de commissie terzijde hebben gestaan.

1.2. Rapportage

Tweede rapport

1.2.1. Dit rapport is het tweede rapport van de commissie. Het betreft deel b van de opdracht, vermeld in punt 1.1.1. Bij de uitvoering van die opdracht heeft de commissie in het oog gehouden de opdracht aan de Begeleidingscommissie Onderzoek Financiële Tegoeden WO II (Commissie Scholten), die is gericht op onderzoek naar de feitelijke systematiek rond financiële tegoeden van oorlogsslachtoffers WO II bij banken en verzekeraars in Nederland en de daaraan te relateren zaken, met name effecten, rechten (patentrechten, auteursrechten, uitkeringen volgens sociale verzekeringswetten en overige rechten) en vorderingen/debiteuren. Daaruit volgt dat de taken van de Commissie Scholten complementair zijn ten opzichte van die van de Commissie van Onderzoek Liro-archieven, die met name tastbare goederen (zaken) dient te bezien (Tweede Kamer, vergaderjaar 1997-1998, 25839, nr. 2).

Eerste rapport

1.2.2. Over deel a van haar opdracht heeft de commissie op 29 januari 1998 haar eerste rapport uitgebracht. Een exemplaar van dat rapport is hierbij gevoegd als bijlage 1. In dat rapport is een kort overzicht gegeven van de gang van zaken in en rondom Liro, zowel in de oorlogsjaren als in de naoorlogse jaren. Voorts werd aangekondigd dat daarover in dit rapport meer uitgebreid zou worden gerapporteerd. De commissie heeft daarvan afgezien, omdat over dit onderwerp een rapport zal verschijnen van het Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie, welk rapport is samengesteld in opdracht van de Contactgroep Tegoeden WO II (Commissie Van Kemenade) die tot taak heeft het kritisch volgen van onderzoeken naar tegoeden uit WO II bij buitenlandse banken, het objectiveren van claims die vanuit Nederland gelegd kunnen worden op die tegoeden en het desgevraagd adviseren omtrent verdelingsystematieken die terzake toegepast kunnen worden. In verband daarmee heeft de commissie van historische feiten slechts gewag gemaakt voorzover die feiten in direct verband staan met haar onderzoeksbevindingen, weergegeven in dit rapport.

1.3. Aanpak onderzoek

Breedte onderzoeksterrein

1.3.1. Gezien de breedte van het onderzoeksterrein van de commissie enerzijds en van de Commissie Van Kemenade en de Commissie Scholten anderzijds heeft de commissie dat terrein verdeeld in 16 categorieën. De omschrijving ervan is opgenomen in bijlage 2.

Gelet op haar opdracht heeft de commissie zich geconcentreerd op de categorieën:

- sieraden, edele metalen, diamanten;
- huisraad;
- bedrijven;
- niet-commerciële verenigingen en stichtingen;
- onroerende goederen;
- overige roerende goederen:
 - . voer- en vaartuigen, paarden;
 - . kluisjes;
 - . diamantvoorraden;
 - . verzamelingen en collecties.

De commissie spreekt zich derhalve niet uit over monetair goud, banken, verzekeringen, effecten, rechten, hypotheek en kunst.

Toetsingsnorm

1.3.2. Om een oordeel te kunnen geven over de afwikkeling van uit het onderzoek gebleken claims met betrekking tot de categorieën als genoemd in het vorige punt, geeft de commissie allereerst een beschouwing en een visie over de problematiek van het rechtsherstel en schadevergoeding; dit als een toetsingsnorm voor haar conclusies omtrent de bevindingen ten aanzien van de bedoelde categorieën.

Antwoord onderzoeksvragen

1.3.3. Voor de beantwoording van de onderzoeksvragen als vermeld in

punt 1.1.1. ad b. van de opdracht verwijst de commissie achtereenvolgens wat betreft:

- 1e en 2e naar punt 1.3.4.;
- 3e en 6e t/m 8e naar de hoofdstukken 3 t/m 7 alsmede de Samenvatting en conclusies;
- 5e naar hoofdstuk 8.

Omtrent de vraagstelling onder 4e deelt de commissie mede geen aanwijzingen te hebben gevonden dat met betrekking tot de afwikkeling van claims vergelijkbare gebeurtenissen hebben plaatsgevonden als die, welke bij het Agentschap van het Ministerie van Financiën zijn voorgevallen en die zijn vermeld in het eerste rapport van de commissie.

Onderzoekgids

1.3.4. Gelet op de onderzoeksvragen als vermeld in de opdracht verzocht de commissie het Algemeen Rijksarchief (ARA) onderzoek te doen naar en in archieven, waarin zich neerslag bevindt met betrekking tot de hierboven genoemde categorieën. Met het oog op historisch onderzoek in de toekomst heeft het ARA in overleg met de commissie het onderzoek niet uitsluitend beperkt tot deze categorieën. Ook heeft het ARA aandacht geschonken aan andere archieven die betrekking hebben op en gegevens bevatten over oorlogsslachtoffers uit de Tweede Wereldoorlog. Het resultaat hiervan wordt door ARA tegelijk met dit rapport in een afzonderlijke uitgave als onderzoekgids uitgegeven onder de titel "Archieven Joodse Oorlogsgetroffenen".

Meldpunt

1.3.5. Bij de aanvang van haar werkzaamheden heeft de commissie een meldpunt ingesteld, bestaande uit een telefoonnummer en een postbusnummer. Op deze wijze kon informatie worden ontvangen en konden tevens mogelijke aanknopingspunten worden verkregen voor het onderzoek. Bovendien was dit meldpunt belangrijk, omdat getroffenen of hun nabestaanden in direct contact met de commissie konden treden om inlichtingen te vragen. Dat maakte het voor de commissie mogelijk ook kennis te nemen van de gevoelens van brieven-schrijvers en mensen die opbelden en van het door hen ondervonden leed. Juist dat gaf het onderzoek meer inhoud dan een uitsluitend zakelijke beoordeling van archiefstukken. De commissie ontving ruim 200 telefonische reacties en eveneens ruim 200 schriftelijke, die – zo mogelijk gelet op nog aanwezige gegevens – alle zijn beantwoord. Los daarvan heeft iedere brieven-schrijver een ontvangstbevestiging ontvangen. In hoofdstuk 8 is een samenvatting gegeven van de door de commissie ontvangen reacties. De uitgaande correspondentie is geanonimiseerd verwerkt in bijlage 5. Het meldpunt is inmiddels opgeheven.

Overleg met andere commissies

1.3.6. Uit het vorenstaande blijkt duidelijk een relatie met de Commissie Van Kemenade en de Commissie Scholten. Ook in de desbetreffende kamerstukken wordt die relatie onderkend omdat het naoorlogs bronnenmateriaal – essentieel voor het zicht op het naoorlogs rechtsherstel – voor een groot deel hetzelfde is. Om die reden is er tijdens het onderzoek regelmatig overleg geweest met de Commissie Van Kemenade en de Commissie Scholten.

1.4. Archieven

Geraadpleegde documentatie

1.4.1. Bij het onderzoek van de commissie hebben de archieven van het Nederlandse Beheersinstituut (NBI), de Stichting van Joodse Kerkgenootschappen en Sociale Organisaties in Nederland voor Schadevergoedingsaangelegenheden (Jokos) en het Ministerie van Financiën een centrale plaats gehad.

Ook werden publicaties van De Jong, Van der Leeuw en Karlsberg geraadpleegd, evenals verscheidene accountantsrapporten.

Helaas zijn de voor het onderzoek zo belangrijke afzonderlijke gegevens over personen en gezinnen, die voorkwamen in de archieven van Liro en Liquidatie van Verwaltung Sarphatistraat (LVVS), de Vermögensverwaltungs- und Renten-Anstalt (VVRA), de Schade-Enquête-Commissie (Sec), het Waarborgfonds Rechtsherstel en het op materiële schadevergoedingen betrekking hebbende archief van Centraal Afwikkelingsbureau Duitse Schadeuitkeringen (Cadsu) grotendeels vernietigd, overigens in overeenstemming met de daarvoor geldende wettelijke voorschriften. De uitkomsten van het archiefonderzoek zijn verwerkt in de hoofdstukken 3 tot en met 7 van dit rapport.

Vernietiging archieven

1.4.2. In de periode 1968-1995, de periode waarin de vernietiging van bovenvermelde archieven plaatsvond, golden de procedures voor incidentele vernietiging volgens de Archiefwet 1962.

De normale procedures voor archiefvernietiging waren die met behulp van vernietigingslijsten. Archiefbescheiden die daarop stonden vermeld, mochten worden vernietigd na het verstrijken van de termijnen die in de lijst waren vermeld.

Archiefbescheiden die nog niet in lijsten waren omschreven dan wel niet in aanmerking kwamen om op archievenlijsten te worden beschreven, mochten worden vernietigd na advies van de algemene rijksarchivaris.

Met archiefbescheiden die niet in aanmerking kwamen om op een lijst te worden vermeld, was de neerslag bedoeld van taken die niet meer door een overheidsorgaan werden uitgevoerd.

Bij de beslissing om tot incidentele archiefvernietiging over te gaan, speelden drie belangrijke criteria een rol:

- is het archiefmateriaal nog nodig voor de eigen activiteiten?
- kunnen derden aan het archiefmateriaal nog rechten ontleen?
- heeft het archiefmateriaal historische waarde?

De commissie kan slechts concluderen dat men in de in aanhef genoemde periode blijkbaar alle drie vragen met neen heeft beantwoord.

Met de inzichten van nu ten aanzien van archiefmateriaal betreffende de periode van het rechtsherstel zal zo'n beslissing niet meer worden genomen.

De huidige procedures ten aanzien van archiefvernietiging waarin het ter inzage leggen van het besluit van voorgenomen archiefvernietiging alsmede publicatie daarvan in de Staatscourant zijn geregeld, zullen naar de commissie hoopt, een rem zijn op het te snel overgaan tot vernietiging van archieven met een grote historische waarde.

2. Rechtsherstel en schadevergoedingen

2.1. Verval- en verjaringstermijnen

Toepassing

2.1.1. De in het naoorlogse rechtsherstel geopende en toegepaste procedures kenden alle verval- en verjaringstermijnen die deels in de regelingen van die bijzondere rechtsgangen, deels in de bepalingen van het toenmaals geldende Burgerlijk Wetboek waren opgenomen. Zij zijn thans in nagenoeg alle gevallen verstreken. Na het verstrijken van de termijnen zijn aanspraken die bij de overheid zijn ingediend, steeds afgewezen. In de relaties tussen burgers onderling en tussen burgers en ondernemingen is wel in een aantal gevallen van de desbetreffende verval- en verjaringstermijnen afgeweken. Zo hebben maatschappijen van levensverzekeringen claims gehonoreerd hoewel die waren verjaard. Ook in andere privaatrechtelijke verhoudingen – zoals tussen cliënten en notarissen – kan een andere gedragslijn mogelijk zijn.

Gelijkheidsbeginsel

2.1.2. Erkennende dat afwijzingen – ook in andere situaties dan in het naoorlogse rechtsherstel – voor degenen die daardoor worden getroffen een hard gelag kunnen betekenen, is het nodig de zin en onvermijdelijkheid van verval- en verjaringstermijnen onder de aandacht te brengen. De rechtszekerheid eist dat na een bepaalde termijn ervan mag worden uitgegaan dat de overheid niet langer rekening kan houden met aanspraken van burgers en instellingen. Zou van dit uitgangspunt in bepaalde gevallen worden afgeweken dan wordt in strijd met het gelijkheidsbeginsel gehandeld. De overheid wordt dan geconfronteerd met het precedent. Daarbij komt nog het praktische argument dat na een zekere tijd niet meer over de voor toekenning van claims noodzakelijke gegevens kan worden beschikt. Getuigen zijn overleden en schriftelijk bewijsmateriaal is verloren gegaan. Deze overwegingen om verval- en verjaringstermijnen onverkort toe te passen zijn vooral van belang ten aanzien van aanspraken tegenover de overheid. Het betreft hier namelijk regels van dwingend recht die met name door de overheid geëerbiedigd dienen te worden. Naar de mening van de commissie dient dan ook de overheid wat de claims van de slachtoffers van de Tweede Wereldoorlog betreft vast te houden aan de rechtsgevolgen van verval- en verjaringstermijnen.

Immateriële aspecten

2.1.3. Het handhaven van de verval- en verjaringstermijnen door de overheid ontslaat haar uiteraard niet van de plicht naar andere wegen uit te zien die op enigerlei wijze het leed dat de Joden is aangedaan, kunnen verzachten. De commissie heeft reeds in haar eerste rapport daarop de aandacht gevestigd. In dit verband wijst zij op de activiteiten die thans op initiatief van de regering worden ontplooid en die tot doel hebben ruimschoots aandacht te besteden aan en begrip te vragen voor de positie van de slachtoffers van de Tweede Wereldoorlog. Deze voorzieningen zijn van immateriële aard en hebben een algemeen karakter. In dit opzicht verschillen zij van de toekenning van financiële vergoedingen aan individuele slachtoffers betreffende claims van immateriële aard op grond van ondervonden leed, het zogenoemde smartengeld. In het naoorlogs rechtsherstel is van die mogelijkheid gebruikgemaakt. Daarop wordt in paragraaf 2.2. nader ingegaan.

2.2. Smartengeld

Wetgeving

2.2.1. Recente jurisprudentie van de Hoge Raad en wetenschappelijke beschouwingen laten zien dat in Nederland een tendens bestaat om vergoeding van immateriële schade (smartengeld) in meer gevallen toe te staan dan voorheen. Uitgangspunten daarbij vormen de nieuwe artikelen 6:95 en 6:106 van het Burgerlijk Wetboek. Het eerste artikel houdt in dat de schade die op grond van een wettelijke verplichting tot schadevergoeding moet worden vergoed, in vermogensschade bestaat en in “ander nadeel, dit laatste voor zover de wet op vergoeding hiervan recht geeft”. Dat doet de wet in het tweede artikel. Voor nadeel dat niet in vermogensschade bestaat, heeft de benadeelde recht op een naar billijkheid vast te stellen schadevergoeding in een drietal aldaar genoemde situaties. Te dezen kan worden volstaan met het onder b. van dit tweede artikel (6:106) bepaalde, luidende: indien de benadeelde lichamelijk letsel heeft opgelopen, in zijn eer of goede naam is geschaad of op andere wijze in zijn persoon is aangetast.

Nadere regelgeving

2.2.2. Voor slachtoffers van de nazi-vervolging is in de jaren zestig een bijzondere regeling voor het toekennen van schadevergoeding voor ondervonden leed totstandgekomen. In hoofdstuk 6 wordt daarover een uiteenzetting gegeven. Opvallend is dat in die regeling het leed wordt gecategoriseerd met daaraan gekoppeld vaste uitkeringsbedragen. Moge een dergelijke categorisering – gelet op de oorsprong van de regeling en op de beperkingen zowel in de categorieën als in het totaalbedrag aan uitkeringen – voor die tijd aanvaardbaar zijn geweest, vandaag de dag zullen vergelijkbare beperkingen niet acceptabel zijn. Dit dient bedacht te worden wanneer zou worden overwogen alsnog een nadere specifieke regeling voor uitkeringen aan slachtoffers van de nazi-vervolging te maken ten behoeve van hen die menen daarop aanspraak te hebben. Dan rijst onder meer de vraag hoe de kring van gerechtigden moet worden omschreven en afgebakend. En hoe dient de hoogte van het smartengeld te worden bepaald als niet van vaste bedragen wordt uitgegaan? Vragen die nog worden bemoeilijkt doordat moet worden rekening gehouden met het gelijkheidsbeginsel. Voorkomen moet worden dat buiten de kring van gerechtigden wordt aangevoerd dat in strijd met dat beginsel wordt gehandeld. Door deze en andere bedenkingen zouden de goede

bedoelingen die worden beoogd met een eventuele nadere regeling, die overigens alleen bij wet tot stand zou kunnen komen, averechts kunnen uitpakken.

De commissie is daarom van oordeel dat niet moet worden besloten tot een nadere specifieke regeling, houdende toekenning van smartengeld aan individuele slachtoffers van de nazi-vervolging.

Collectivering

2.2.3. Als individuele toekenning van smartengeld wordt afgewezen, is daarmee nog niet gezegd dat de overheid geheel moet afzien van vergoedingen en tegemoetkomingen van financiële aard. Het is mogelijk het leed te verzachten door een collectieve regeling. In het naoorlogse rechtsherstel heeft de overheid enkele malen op die wijze steun geboden.

In het eerste rapport van de commissie is gewezen op het besluit een aantal vorderingen van rechthebbenden, die bij LVVS niet als zodanig zijn opgekomen maar van wie kon worden aangenomen dat zij behoord hadden tot de Joodse bevolkingsgroep, ter beschikking te stellen van de Stichting Joods Maatschappelijk Werk (JMW). Het doel was de opbrengsten ervan ten goede te laten komen aan leden van de Joodse bevolkingsgroep, en wel aan hen die in behoeftige omstandigheden verkeren. Een tweede voorbeeld van een collectieve regeling dateert van 1985. De Minister van Financiën heeft toen op aandrang van een lid van de Tweede Kamer aan enkele organisaties, waaronder JMW, een bedrag van f 2 miljoen toegekend. De reden was dat mocht worden aangenomen dat in de Consignatiekas gelden waren gevloeid, afkomstig van onbeheerde Joodse nalatenschappen. In dat verband verdient ook vermelding de recente beslissing van de Minister van Financiën om een bedrag van f 663.000 aan JMW toe te kennen, dat verkregen is van notarissen die deze gelden hadden moeten storten in de Consignatiekas wegens onbeheerde Joodse nalatenschappen. In al deze gevallen is er sprake van een duidelijke verbinding met Joodse vermogens. Deze verbinding bestaat ook bij de door de commissie aanbevolen vergoedingen vermeld in de hoofdstukken 3, 4, 5 en 7. Gemeenschappelijk is dat zich in relatie tot het omgaan met Joodse vermogens feiten en omstandigheden hebben voorgedaan die specifieke voorzieningen rechtvaardigen. Die voorzieningen strekken tot financiële vergoedingen als smartengeld in de vorm van een collectieve uitkering ten gunste van de Joodse gemeenschap. Daarnaast zou het mogelijk kunnen zijn wegens ondervonden leed een algemene voorziening te treffen, bestaande uit smartengeld in de vorm van een collectieve uitkering.

3. Sieraden, edele metalen, diamanten

3.1. Liro/LVVS en VVRA

Gang van zaken

3.1.1. Nadat de Joden in augustus 1941 door de Duitse bezetter waren gedwongen hun contanten, cheques en hun tegoeden en deposito's bij banken, spaarbanken en andere geld- en kredietinstellingen te storten op een rekening bij Liro in de Sarphatistraat en ook hun effecten aldaar dienden te deponeren, moesten zij in mei 1942 ook hun vorderingen en lopende verzekeringen aan Liro overdragen en hun kunstvoorwerpen, edele metalen en juwelen bij deze roofofbank inleveren. Daartoe behoorden ook schilderijen en postzegelverzamelingen. Al deze waardevolle voorwerpen werden op kaarten geboekt, in totaal 13.607. Een kopie van zo'n kaart is als bijlage 3 gevoegd.

Eind december 1942 werden alle individuele rekeningen bij Liro afgesloten en de saldi overgeboekt op een zogenoemd "Sammelkonto". Van het geroofde geld werden Nederlandse staatsobligaties gekocht en Duitse "Reichsschatzanweisungen". Effecten werden grotendeels verkocht, levensverzekeringen afgekocht en de verkregen contante waarden daarvan bij Liro gestort. Nagenoeg alle bij Liro ingeleverde goederen werden in de jaren 1942-1944 verkocht aan Duitse en Nederlandse handelaren. De totale opbrengst beliep circa f 6,5 miljoen. De opbrengsten kwamen terecht bij de Vermögensverwaltungs- und Renten-Anstalt (VVRA), een stichting die in mei 1941 in opdracht van Seyss-Inquart was opgericht en die werd belast met het beheer van de door de Duitse bezetter geroofde vermogenswaarden. Door deze constructie ontstond een vordering van Liro op VVRA.

Beheerders-vereffenaars

3.1.2. Na de bevrijding werden Liro en VVRA onder beheer gesteld van het Nederlandse Beheersinstituut (NBI).

Voor de liquidatie van beide instellingen werden beheerders-vereffenaars aangesteld. In 1948 heeft het NBI de naam Liro gewijzigd in Liquidatie van Verwaltung Sarphatistraat (LVVS) om verwarring te voorkomen met de bank Lippmann, Rosenthal & Co aan de Nieuwe Spiegelstraat in Amsterdam. Met behulp van de aanwezige administratie en de bij de verkoop van de goederen uitgeschreven facturen was het voor de beheerders-vereffenaars mogelijk een aanzienlijk deel van de ontvangen opbrengsten ten

gunste van de gewezen eigenaren te doen boeken. Ten aanzien van de als smeltgoed verkochte gouden en zilveren voorwerpen was dit echter niet mogelijk, omdat voldoende gegevens ontbraken. In juni 1950 heeft het NBI bepaald dat de vorderingen betreffende het verloren gaan van bij Liro ingeleverde goederen niet voor vergoeding in aanmerking zouden komen, tenzij de opbrengst in de administratie van LVVS te traceren zou zijn. Deze beslissing van het NBI is door de Afdeling Rechtspraak van de Raad voor het Rechtsherstel bekrachtigd. In totaal kon f 784.146,72 niet worden ondergebracht. Dit bedrag is ten gunste van de boedel van LVVS als bate verantwoord.

Uitkeringen

3.1.3. Eind 1957 hebben LVVS en VVRA hun werkzaamheden beëindigd. Het Waarborgfonds Rechtsherstel had reeds in juli 1956 de boedels van LVVS en VVRA gekocht tegen de verplichting uit deze nauw met elkaar verweven boedels een definitieve uitkering te doen aan crediteuren van LVVS betreffende hun vorderingen van ruim f 224 miljoen tot een percentage van 90 en aan crediteuren van VVRA betreffende hun vorderingen van ruim f 236 miljoen tot een percentage van 85. De uitkeringen tot deze percentages zijn mogelijk geweest door stortingen van de overheid via het Waarborgfonds van f 2,1 miljoen aan LVVS en f 15,6 miljoen aan VVRA.

De crediteuren waren voor het grootste deel teruggekeerde Joodse rekeninghouders en de nabestaanden van de door de nazi's vermoorde rekeninghouders. Overigens moet ten aanzien van de uitkeringen nog bedacht worden dat na de bevrijding bij LVVS effecten aanwezig bleken met een nominale waarde van circa f 128 miljoen en bij VVRA effecten met een nominale waarde van circa f 182 miljoen. Deze effecten zijn alle aan de rechthebbenden teruggegeven. Dit bedrag aan effecten is niet begrepen in de voorgemelde f 224 en f 236 miljoen.

Het aanbod van LVVS en VVRA aan crediteuren tot het doen van een slotuitkering tot de genoemde percentages is gepubliceerd in de Nederlandse Staatscourant. Bij gebreke van appèl is de regeling tussen de boedels en het Waarborgfonds definitief geworden.

Claims

3.1.4. De 13.607 kaarten zijn in 1958 gebruikt ten behoeve van het indienen van schadeclaims bij de Duitse Bondsrepubliek op grond van het Bundesrückerstattungsgesetz (BRüG). Zie hierover paragraaf 3.2. Met uitzondering van de circa 3.100 kaarten die eind

1997 zijn gevonden in een pand aan de Herengracht in Amsterdam, zijn ze alle vernietigd. Zie punt 1.4.2. De resterende 3.100 kaarten zijn tijdelijk in beheer bij de Stichting Joods Maatschappelijk Werk (JMW) en opgeslagen in het Gemeentearchief van Amsterdam. Bij JMW zijn voorts ruim 15.000 rekeningoverzichten aanwezig. Een kopie van zo'n overzicht is als bijlage 4 bij dit rapport gevoegd. Het zijn financiële overzichten, waaruit boekingen blijken die tussen 1941 en 1956 op de rekeningen bij Liro respectievelijk LVVS hadden plaatsgevonden. De rechthebbenden waren echter onbekend of niet op te sporen. Het saldo van deze rekeningen bedroeg gemiddeld slechts enkele tientallen guldens en was derhalve onvoldoende om ingewikkelde verervingen uit te zoeken.

Deze vorderingen zijn ter beschikking gesteld van JMW krachtens KB van 30 oktober 1959 nr. 29, dat is gevoegd bij het eerste rapport van de commissie (bijlage 1). De bedoeling ervan was de saldi alsnog uit te keren aan rechthebbenden die zich zouden melden en overigens de opbrengsten van deze vorderingen te gebruiken voor ondersteuning van Joden in behoeftige omstandigheden. Tot oktober 1959 werden aan JMW overgedragen 47.100 vorderingen met een totaalbedrag van circa f 900.000. Eind 1969 was dat bedrag door uitbetaling aan alsnog aangemelde rechthebbenden gedaald tot circa f 711.450.

Naast deze informatie beschikt JMW ook nog over gegevens omtrent geld en goederen die de Joden bij hun aankomst in Westerbork hebben moeten afstaan.

JMW zal ingediende rechtmatige claims, zowel betreffende saldi van de evengenoemde rekeningen als ten aanzien van inleveringen in Westerbork, aan de rechthebbenden uitbetalen. Daarbij zal – rekening houdend met de geldontwaarding – het bedrag door JMW met een factor vijf worden vermenigvuldigd.

Afwikkeling

3.1.5. De informatie omtrent Liro/LVVS en VVRA als vermeld in dit rapport is in hoofdzaak ontleend aan de eindverslagen van de beheerders-vereffenaars betreffende de liquidatie van LVVS respectievelijk VVRA, welke verslagen aanwezig zijn in de archieven van het Ministerie van Financiën en het NBI. Uit deze verslagen, die onder meer inzicht verschaffen in de problemen die moesten worden opgelost ter afwikkeling van de boedels en in de werkzaamheden die zijn verricht, blijken de grote inspanning en zorgvuldigheid van de beheerders-vereffenaars om tot een zo reëel mogelijke vermogensopstelling te komen. Dit geldt met name voor de reconstructie van de vorderingen die in het "Sammelkonto" waren

opgenomen; een werk dat ruim vier jaren in beslag nam. Over de voortgang van de afwikkeling werden de belanghebbenden op de hoogte gesteld door middel van berichten aan crediteuren. LVVS en VVRA staakten hun activiteiten eind 1957. Uit de toen opgemaakte eindverantwoordingen bleek dat de totale liquidatiekosten sinds mei 1945 voor LVVS ruim f 11,9 miljoen en voor VVRA ruim f 1 miljoen bedroegen. Deze kosten werden ten laste van de boedel gebracht.

Opvallende zaken

3.1.6. De commissie heeft bijzondere aandacht besteed aan twee opvallende zaken, die in de verslagen van de beheerders-vereffenaars voorkomen, te weten:

- a. de tijdens de bezetting ten laste van de boedel VVRA gebrachte kosten betreffende de kampen Westerbork en Vught;
- b. de doorberekening door het Ministerie van Financiën wegens belastingschulden van rekeninghouders bij Liro.

De commissie geeft haar beschouwingen hieromtrent in hoofdstuk 7.

Conclusie

3.1.7. Na de bevrijding heeft de overheid zich tot taak gesteld, onder meer door middel van activiteiten van het NBI, de gelden en goederen/zaken die de Joden tijdens de oorlog aan de bezetter hadden moeten afstaan, zoveel mogelijk bij de rechthebbenden terug te bezorgen. In punt 3.1.3. komt naar voren dat dit – ondanks storting van de overheid – niet volledig is gelukt. Blijkens de eindverantwoordingen van LVVS en VVRA zijn er aan crediteuren in rekening gebracht de kosten van de gehele herstel- en liquidatieprocedure, verbonden aan het terugbezorgen en vergoeden van de desbetreffende eigendommen, zijnde circa f 11,9 miljoen voor LVVS en circa f 1 miljoen voor VVRA. Naar de mening van de commissie behoren deze “apparaatskosten” niet door de benadeelden te worden gedragen. Het gaat hier immers om een overheidstaak. Hier is geen sprake van een bank, die in opdracht van een rekeninghouder diensten verleent en daarvoor de kosten in rekening brengt, maar van een in opdracht van de overheid ondernomen actie om de slachtoffers recht te doen. De daaraan verbonden kosten dienden dan ook voor rekening van de overheid te komen. De roof van de eigendommen van de slachtoffers maakt duidelijk deel uit van het leed dat zij hebben moeten ondergaan. De commissie is dan ook tot de conclusie gekomen dat hier alsnog een gebaar van genoegdoening op zijn plaats is en dat het bedrag van deze kosten ad f 12,9 miljoen in de vorm van een collectieve uitkering ter beschikking van de Joodse gemeenschap dient te worden gesteld.

Aanbeveling

3.1.8. De commissie beveelt aan bedragen die zij voorstelt in de vorm van een collectieve uitkering ter beschikking te stellen van de Joodse gemeenschap, te bestemmen voor sociale, onderwijskundige en culturele doelen. Zij stelt voor de verdeling ervan te doen geschieden op basis van bestemmings- c.q. projectvoorstellen ter beoordeling van een onafhankelijke en onpartijdige van regeringswege ingestelde commissie. Over de toewijzingen zou publieke verantwoording dienen te worden afgelegd.

De commissie spreekt zich niet uit over de mogelijkheid bij collectieve uitkeringen rekening te houden met de factor geldontwaarding. Het betreft hier niet het betalen van een materiële schadevergoeding. Een aanspraak daarop zou immers zijn verjaard. Het gaat hier om smartengeld, waarvoor het kostenbedrag een richtsnoer kan zijn, maar waarvan de hoogte in de regel een subjectieve benadering vereist. Het lijkt de commissie passend aan de overheid over te laten een uitspraak te doen over in hoeverre hier de factor geldontwaarding een rol dient te spelen.

3.2. Cadsu

Ontstaan

3.2.1. In 1957 heeft de Bondsrepubliek Duitsland het Bundesrückerstattungsgesetz (BRüG) afgekondigd, op grond waarvan het mogelijk werd nazi-slachtoffers een schadevergoeding voor de van hen geroofde goederen te verlenen voorzover zou kunnen worden aangetoond of aannemelijk gemaakt dat die goederen in Berlijn of in (het gebied van het naoorlogse) West-Duitsland waren terechtgekomen. Teneinde binnen de termijn van indiening van de claims te blijven werden aan de hand van de 13.607 Liro-kaarten de namen en adressen van de beroofden op een ingebonden lijst (het later zogenoemde telefoonboek) vermeld en naar Berlijn gezonden. Daarmee werd de procedure van de eis tot schadevergoeding aan elk van de beroofden in werking gesteld. Later werden voor deze zogenoemde Lippmann-claims (L-claims) standaardformulieren opgesteld, waarop de namen van betrokkenen, schadebedragen en andere noodzakelijke gegevens werden ingevuld. De gebruikte Liro-kaarten werden in de L-claimdossiers opgeborgen en later met die dossiers vernietigd. De zorg voor een goede coördinatie van de indiening, bewerking en afwikkeling van de schadeclaims werd opgedragen aan het per 1 september 1959 door de Minister van Financiën ingestelde Centraal Afwikkelingsbureau Duitse Schadeuitkeringen (Cadsu). Naast deze taak werd Cadsu tevens belast met het nemen van beslissingen op claims, ingediend krachtens de "Regeling inzake uitkeringen aan nazi-vervolgden". Terzake wordt verwezen naar hoofdstuk 6. Over de gang van zaken bij Cadsu met betrekking tot de vergoeding van materiële schade kan het volgende worden medegedeeld.

Gang van zaken

3.2.2. Tijdens de oriënterende besprekingen met het Bundesfinanzministerium is overeengekomen een korting toe te passen van een bepaald percentage op de voor te brengen schadebedragen, waardoor buiten beschouwing zou kunnen blijven een aantal twistpunten, zoals de omvang van hetgeen reeds als schadeloosstelling in het verleden was ontvangen en de vraag in hoeverre de vervreemding door Liro van de naar West-Duitsland of Berlijn afgevoerde goederen was geschied door personen en instanties, die als organen van het Duitse Rijk kunnen worden beschouwd.

Het Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie (Riod) stelde aan de hand van bij LVVS aangetroffen archiefstukken een lijst op van opkopers, die de door hen gekochte goederen naar West-Duitsland of Berlijn hadden overgebracht, de zogenaamde Positivliste. Deze lijst werd later enige malen aangevuld en werd van Duitse zijde aanvaard als basis voor de beoordeling van de claim. In de overeenkomst die uiteindelijk tot stand kwam, werd bepaald dat 80% van de berekende claimwaarde zou worden vergoed. Daardoor werd voor de eliminering van de hierboven genoemde twistpunten een offer van 20% gebracht.

Voor de vaststelling van het schadevergoedingsbedrag voor het ingeleverde gebruikszilver, voornamelijk gekocht door de firma Degusa, werd na overleg tussen een Nederlandse en een Duitse juwelier, rekening houdend met de hoge kwaliteit van de gemiddelde in Joodse gezinnen in Nederland aanwezige zilverkast, een compromisprijs aanvaard, die niet onbelangrijk boven het in Duitsland voor Duitse gedeposeerden aanvaarde gemiddelde lag. Ten aanzien van de overige ingeleverde goederen deed zich het probleem voor dat de toe te kennen waarde zeer moeilijk was te bepalen, omdat de omschrijving van de goederen op de kaarten en de facturen te summier was om hoedanigheid en kwaliteit te kunnen beoordelen. Om hier uit te komen is met behulp van deskundigen de reële waarde op 1 april 1956 zo goed mogelijk benaderd van al die goederen, waarvan de omschrijving op de kaarten en in de overige tot het Liro-archief behorende bescheiden voldoende gegevens inhield om een taxatie verantwoord te doen zijn. Door vergelijking van de getaxeerde waarde met de destijds aan Liro voldane kooprijzen werd een verhoudingscijfer vastgesteld tussen beide bedragen, de zogenaamde multiplicator. Met medewerking van de Inspecteur van de Waarborg van Platina, Gouden en Zilveren Werken voor de ingeleverde sieraden en juwelen en van de Rijksinspecteur voor Roerende Monumenten en enige Amsterdamse deskundigen voor kunstvoorwerpen, zoals schilderijen, antieke meubelen en porselein, werd uiteindelijk een lijst van multiplicatoren samengesteld, waarop 18 opkopers van de Positivliste voorkwamen. De daarop in Bonn, Berlijn en Amsterdam gevoerde besprekingen leidden tot volledige aanvaarding van dit systeem van taxatie.

Problemen

3.2.3. Bij twee groepen goederen deden zich enige problemen voor, namelijk bij de door koper Reichart te Würzburg tegen een rond bedrag van DM 25.000 gekochte circa 7.000 stuks sieraden en bij de

door de Dienststelle Mühlmann verworven kostbare schilderijen. Wat de sieraden betreft is toen op grond van voorstellen van de Inspecteur van de Waarborg van Platina, Gouden en Zilveren Werken een redelijke vervangingswaarde bepaald. Omtrent de schilderijen is na een diepgaand onderzoek door het Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie een oplossing gevonden die ook voor de Duitse overheid aanvaardbaar was. Daarnaast waren er nog enige honderden gevallen die als "Erläuterungsfälle" pleegden te worden aangeduid, en wel omdat aannemelijk gemaakt kon worden dat deze kostbaarheden een werkelijke waarde vertegenwoordigden, die belangrijk afweek van de waarde, die met behulp van een multiplicator kon worden verkregen. Voor deze goederen werd met het Bundesfinanzministerium een afzonderlijke procedure overeengekomen. De hier bedoelde bijzondere gevallen waren enkele schilderijen, postzegelverzamelingen en Perzische tapijten, maar voor het merendeel juwelen en antieke kunstvoorwerpen. Voor de bepaling van de waarde werd gebruikgemaakt van de diensten van evengenoemde inspecteur en van twee Nederlandse firma's, die bereid waren zonder kosten in rekening te brengen de nodige deskundigen-verklaringen af te geven.

Over het algemeen bleken de aldus voorgebrachte vervangingswaarden voor de Duitse overheid aanvaardbaar. Daar waar dit in eerste instantie niet het geval was, is later na overleg met Duitse deskundigen uiteindelijk overeenstemming bereikt.

Claimbedragen

3.2.4. Het aantal ingediende L-claims bedroeg 7.934 met een totaal claimbedrag van DM 17.976.109, waarvan het uiteindelijk toegekende schadevergoedingsbedrag DM 17.787.848 is geweest. Verreweg het belangrijkste aandeel in het totale claimbedrag betrof de post juwelen, waarvoor ruim DM 9.000.000 werd geclaimd. Daarna volgde de post zilver voor een bedrag van DM 4.500.000. De post goud beliep een bedrag van DM 1.750.000 en de post schilderijen ruim DM 1.000.000. Voor huishoudelijke voorwerpen werd ruim DM 650.000 geclaimd, voor tapijten bijna DM 500.000, voor brons, tin enz. DM 450.000 en voor postzegelverzamelingen bijna DM 350.000.

Bij het bezien van de behandeling van deze claims valt het op dat, dankzij het feit dat voor het zilver de werkelijke waarde kon worden geclaimd en niet het gewicht als versmolten zilver, tegenover de door opkoper Degusa in totaal aan Liro betaalde zilverprijs tot een bedrag van circa DM 92.000, een totale vervangingswaarde werd gesteld

van circa DM 2.440.000, een verhouding van 1 : 26,5. Voor de in punt 3.2.3. genoemde 7.000 sieraden, die door koper Reichart voor DM 25.000 waren gekocht, kon een totaal claimbedrag van rond DM 483.700 worden berekend, oftewel 17,5 maal de destijds in totaal van deze koper ontvangen koopprijs.

De kosten van de indiening en afwikkeling van de L-claims werden gedekt door inhouding van een percentage van het toegekende bedrag. De inhouding bedroeg 7,5% voor de apparaatskosten van Cadsu en 7,5% voor kosten en honoraria van advocaten.

Tot ultimo juni 1966 bedroeg de inhouding wegens apparaatskosten van Cadsu ruim f 1,1 miljoen.

Voor de goede orde zij hierbij vermeld dat op grond van de Duitse wet geen claims konden worden ingediend voor goederen, waarvan de beroofde oorspronkelijke eigenaar onbekend was ("Herrenlose Jüdische Güter"), en voor goederen die in Nederland, in het gebied van het latere Oost-Duitsland of in Oostenrijk waren verkocht. Ook werden geen claims ingediend voor goederen waarvan de totale waarde slechts enkele guldens bedroeg. De kosten zouden dan de baten overtreffen.

De op die goederen betrekking hebbende Liro-kaarten zijn de 3.100 genoemd in punt 3.1.4.

B-claims

3.2.5. Bij activiteiten van de Commissie Rechtsherstel Buitenlandse Effecten om duplicaten te verkrijgen van bij Liro ingeleverde buitenlandse effecten die inmiddels vervallen waren verklaard, bleek dat daaraan hoge kosten verbonden waren en dat bovendien door uitgevende instanties garanties werden geëist. Daardoor zou rechtsherstel voor individuele rechthebbenden bijzonder kostbaar worden. Daarom werd besloten tot inschakeling van een naamloze vennootschap, waarvan de Staat alle aandelen zou bezitten en de verlangde garanties daardoor op zich nam. De Naamloze Vennootschap Beleggings- en Garantie Maatschappij voor duplicaten van buitenlandse effecten (Belga) kocht van de rechthebbenden hun aanspraken tegen betaling van 100% van de waarde van de desbetreffende effecten. Belga claimde in het kader van het BRÜG een vergoeding voor gemaakte kosten en voor afgegeven garanties. Cadsu verleende haar diensten bij het gereedmaken en indienen van de claims, die Belga-claims ofwel B-claims werden genoemd. Ultimo juni 1966 was door Belga via Cadsu in totaal een bedrag van bijna DM 1,5 miljoen geclaimd, waarop uiteindelijk 100% werd betaald door Duitsland. Cadsu hield ter vergoeding voor apparaatskosten 4% van de uit Duitsland ontvangen uitkeringen in. In totaal was dat ruim f 40.000.

W-claims

3.2.6. Cadsu verleende eveneens haar medewerking bij het gereed maken en indienen van aanvragen tot schadevergoeding voor bepaalde categorieën van rechthebbenden wegens bij Liro ingeleverde effecten, de zogenoemde Wertpapiere-claims, ofwel de W-claims.

Tot ultimo juni 1966 waren in Duitsland claims ingediend tot een bedrag van ruim DM 18,3 miljoen. Daarop was tot die datum door Duitsland nog nauwelijks uitbetaald, en door Cadsu nog niets doorbetaald aan rechthebbenden. Een inhouding voor kosten van het Cadsu-apparaat vond dus niet plaats. Cadsu had gecalculeerd dat op te verrichten uitkeringen een inhouding wegens kosten zou moeten plaatsvinden van 6,5% voor vergoeding van apparaatskosten.

Per 1 juli 1966 werden de nog resterende activiteiten van Cadsu overgedragen aan het Agentschap van het Ministerie van Financiën, dus ook de afwikkeling van de W-claims.

De commissie heeft uit de rapporten van de Centrale Accountantdienst inzake de controle van de administratie van het Agentschap over de jaren 1966 tot 1978 opgemaakt, dat door het Agentschap kostenvergoedingen zijn ingehouden tot een bedrag van circa f 580.000. Die vergoedingen worden echter vermeld als vergoeding inzake L-claims en W-claims tezamen, zodat een splitsing niet wel mogelijk bleek.

Conclusie

3.2.7. Uit het vorenstaande kan de conclusie worden getrokken dat de door Cadsu voor kunstvoorwerpen, verzamelingen, sieraden en edele metalen ingediende L-claims naar behoren zijn afgewikkeld. Dat geldt ook voor de behandeling van de B- en W-claims.

Door Cadsu, en later ook door het Agentschap van het Ministerie van Financiën, werden apparaatskosten in rekening gebracht aan de rechthebbenden, in totaal circa f 1,7 miljoen.

De Minister van Financiën bepaalde dat deze kosten niet ten laste van de Rijksbegroting zouden mogen komen, maar geheel goedge maakt zouden moeten worden door bijdragen van de belanghebbenden zelf. De commissie echter heeft daarop een andere visie en is van mening dat deze kosten niet op de slachtoffers

afgewenteld hadden mogen worden. Het gaat hier immers om een overheidstaak.

De slachtoffers mochten rekenen op een actieve overheid die voor haar burgers opkomt en hen helpt. Dat is hier inderdaad gebeurd. Een dergelijke dienstverlening is vergelijkbaar met bijvoorbeeld de bemiddeling bij het verkrijgen van werk via arbeidsbureaus of het toekennen van sociale uitkeringen of het nemen van maatregelen tot kering van plotseling opkomende wateroverlast. De aan deze zaken verbonden kosten worden nimmer aan de betrokkenen in rekening gebracht. Ten behoeve van de Joodse slachtoffers dient dezelfde gedragslijn te worden gevolgd.

De roof van de eigendommen van de slachtoffers maakt duidelijk deel uit van het leed dat zij hebben moeten ondergaan.

De commissie is dan ook tot de conclusie gekomen dat hier alsnog een gebaar van genoegdoening dient te worden gemaakt en dat het bedrag van deze kosten ad f 1,7 miljoen in de vorm van een collectieve uitkering ter beschikking van de Joodse gemeenschap dient te worden gesteld.

3.3. Stichting Sieraden Comité

Gang van zaken

3.3.1. In de zomer van 1942, toen de deportaties van Joden op grote schaal een aanvang namen, werd door de Sicherheitspolizei de mogelijkheid geboden om door inlevering van diamanten en kostbare sieraden een voorlopige vrijstelling (“bis auf weiteres”) te verkrijgen van deportatie door toekenning van een zgn. “Sperrstempel”.

De Duitsers hadden in de oorlogsjaren een grote behoefte aan industrie-diamant voor hun oorlogsindustrie. De door de Duitsers via toekenning van Sperrstempels verkregen diamant en kostbare sieraden – die niet in geld werden vergoed en daarom een niet-reële waarde toegekend konden krijgen – gaven de bezetter de mogelijkheid om die kostbaarheden op de zwarte markt om te zetten in industriediamanten.

Volgens de “Notitie voor het Geschiedwerk nr. 112” van dr A.J. van der Leeuw werd de waarde van door Joden ingeleverde diamanten en kostbare sieraden bij door de Sicherheitspolizei aangezochte dan wel aanvaarde “bemiddelaars” getaxeerd op de vooroorlogse waarde van die kostbaarheden, vermenigvuldigd met een factor van 14 (tot 11 juni 1943), daarna met een factor van 20. Die factoren weerspiegelden de waarde op de zwarte markt in die jaren.

Een concreet voorbeeld mag dat duidelijk maken. Wanneer vóór 11 juni 1943 kostbaarheden met een vooroorlogse waarde van circa f 1.500 werden ingeleverd, werd de inleverwaarde vastgesteld op f 20.000.

Dat bedrag van f 20.000 was namelijk tot 11 juni 1943 het door de bezetter vastgestelde “tarief” voor een Sperrstempel uit de serie 40.000.

Na 11 juni 1943 werd dat “tarief” verhoogd tot f 30.000 voor een stempel uit de serie 120.000, hetgeen een “aanpassing” was aan de enorm gestegen prijzen op de zwarte markt voor deze kostbaarheden. Reeds toegekende stempels uit de serie 40.000 werden in het algemeen zonder bijbetaling omgezet in stempels uit de serie 120.000. Uit de archieven is gebleken dat in verscheidene gevallen twee of drie stempels werden verkregen door inlevering van navenant meer kostbaarheden.

Er waren overigens enkele “bemiddelaars” die voor zichzelf nog een “provisie” bedongen van circa 10% van de waarde van de ingeleverde kostbaarheden, uit te betalen in contanten.

Werkwijze

3.3.2. De Stichting Sieraden Comité (Sico) werd in 1958 opgericht door een aantal Joodse diamantairs. De stichting stelde zich ten doel, op grond van het BRüG, schadevergoeding te verkrijgen voor sieraden, diamanten, etc. die in de oorlog door Joden waren ingeleverd om uitstel van deportatie te verkrijgen met behulp van een zogenoemd “Sperrstempel”. Aan het begin van de jaren zestig werd door Sico een overeenkomst gesloten met het Bundesfinanzministerium over de waardering van de in de oorlog ingeleverde kostbaarheden. Volgens expertise van Nederlandse diamantdeskundigen zouden de in de oorlog ingeleverde kostbaarheden met een door de bezetter toegekende waarde van f 20.000 tot 11 juni 1943, en de daarna ingeleverde kostbaarheden met een toegekende waarde van f 30.000, een vooroorlogse waarde hebben gehad van circa f 1.500.

De waarde van die kostbaarheden per 1 april 1956 werd vervolgens bepaald op het vijfvoudige van de vooroorlogse waarde, dus f 7.500 (ofwel DM 8.256,75, op basis van de in het BRüG vastgelegde koersverhouding f 100 = DM 110,09).

Wanneer in de oorlog twee stempels waren “gekocht”, bedroeg de schadevergoeding het dubbele, dus f 15.000.

Sico heeft 520 claims (S-claims genoemd) betrekking hebbende op circa 1.000 Sperrstempels ingediend met een totale waarde van DM 8,8 miljoen ofwel ruim f 8 miljoen. Van deze uitkeringen werd een kostenvergoeding ingehouden van 1,5% voor kosten van Sico en 10% wegens kosten en honoraria van advocaten.

Verzoeken om inlichtingen

3.3.3. De commissie heeft verscheidene brieven ontvangen met de mededeling dat de (groot)vader of (groot)moeder van de briefschrijver in de oorlog voor hoge bedragen aan kostbaarheden zou hebben ingeleverd ter verkrijging van een Sperrstempel. In verscheidene gevallen werd een fotokopie van het betreffende inleveringsbewijs bijgevoegd.

De commissie heeft in de meeste gemelde gevallen geconstateerd dat de opgegeven namen en waarden in de lijst met S-claims

voorkwamen. De commissie heeft de lijsten met de uitbetalingen aan de individuele rechthebbenden bij het Riod aangetroffen. De commissie vermoedt dat de in de oorlog toegekende waarde aan de ingeleverde kostbaarheden, variërend van f 20.000 of f 30.000 (tot in enkele gevallen f 120.000 wanneer per inleveraar Sperrstempels voor verschillende personen werden “gekocht”), de briefschrijvers die onbekend zijn met het voorgaande, de indruk hebben gegeven dat kostbaarheden van zeer hoge materiële waarde zijn ingeleverd. Maar de in de oorlog toegekende waarden waren immers op dat moment geen reële waarden. Alle briefschrijvers terzake hebben een antwoord met een verklaring van de gang van zaken ontvangen. Het archief van het Sieraden Comité bevindt zich bij het Riod te Amsterdam.

Overige claims

3.3.4. De Stichting Sieraden Comité heeft na de bovenbeschreven claim-actie ook nog activiteiten ontwikkeld ten behoeve van schadevergoeding uit anderen hoofde dan de hierboven beschreven schadevergoeding wegens Sperrstempels. Het betreft de zogenoemde Härtefonds (HF)-claims, de Lippmann Verschiedenes (LV)-claims en de D I tot en met D IV-claims.

De HF-claims en de LV-claims hadden betrekking op in de oorlog geroofde zaken van waarde die door roofinstanties als Sicherheitspolizei en Devisenschutzkommando bij arrestatie in beslag werden genomen en niet bij Liro werden gedeponereerd doch bij een depot van de Sicherheitspolizei.

Met betrekking tot de LV-claims kan worden opgemerkt dat het Sico gelukte om deze claims die in het in 1959 ingediende zogenoemde telefoonboek reeds voorkwamen alsnog als tijdig ingediend erkend te krijgen. Daardoor werd op deze LV-claims de onder het BRÜG geldende schadevergoeding per 1 april 1959 gerealiseerd. Er werden circa 360 claims ingediend waarop werd vergoed een bedrag van bijna DM 4,3 miljoen.

De HF-claims betroffen de niet in het telefoonboek opgenomen claims. Volgens de regels betreffende Härtefonds-claims werd hiervoor slechts een beperkte schadevergoeding gegeven. Er werden circa 1.100 HF-claims aangemeld; de vergoeding bedroeg circa DM 1,3 miljoen.

De D-claims hadden betrekking op een deel van de geroofde diamantvoorraden van ondernemers en ondernemingen. Een ander deel van de geroofde diamantvoorraden wordt besproken in paragraaf 5.5.

De D I-claims hadden betrekking op onder dwang “verkochte” diamanten aan de Duitse firma Bozenhardt & Co. Karlsberg beschrijft de zeer grote behoefte aan diamanten door de Duitsers. Pure roof werd in dit geval door de bezetter vermeden, omdat de diamanten in ruil tegen deviezen in neutrale landen moesten kunnen worden verkocht.

De D II-claims betroffen een schadevergoeding voor de zogenoemde “Arnhemse Diamantroof”. Door Nederlandse diamantairs onder dwang ingeleverde diamantvoorraden werden opgeslagen bij de Amsterdamsche Bank te Arnhem. Op twee momenten in de tweede helft van 1944 werden die voorraden aldaar geroofd door de bezetter en naar Duitsland gebracht.

De D III-claims werden ingediend wegens onder dwang afgestane diamanten voor het zogenaamde “Hanemann-geschenk”. Hanemann

was de Duitse vertegenwoordiger bij het Nederlandse Rijksbureau voor Diamant. Nederlandse diamantairs werden in 1943 gedwongen Hanemann diamanten te "schenken" waarvoor zij de toezegging kregen dat hun bedrijven niet zouden worden geliquideerd. Reeds enkele weken later werd het merendeel van de schenkers naar Westerbork gevoerd.

De D IV-claims ten slotte hadden betrekking op aan het einde van de oorlog nog door het Devisenschutzkommando gestolen diamanten.

Sico diende voor deze vier D-claims in totaal circa 175 verzoeken tot schadevergoeding in, waarvoor in totaal bijna DM 13,5 miljoen door West-Duitsland werd betaald.

Conclusie

3.3.5. De in 1958 door particulier initiatief totstandgekomen Stichting Sieraden Comité heeft door haar inspanningen in de loop der jaren op grond van het BRüG bij de Bondsrepubliek in totaal bijna DM 28 miljoen schadevergoeding weten te verkrijgen wegens roof van diamanten en kostbare sieraden. Die schadevergoedingen hadden betrekking op in de oorlog ingeleverde diamanten en kostbaarheden ter verkrijging van Sperrstempels, op in de oorlog geroofde kostbaarheden die niet bij Liro werden gedeponereerd en op diamanten die waren geroofd of onder dwang verkocht.

Sico heeft teneinde haar claims te kunnen indienen veel kosten moeten maken. Op de uit te keren schadevergoedingen hield Sico een percentage van 1,5 in voor eigen apparaatskosten en een percentage van 10 voor kosten en honoraria van ingeschakelde advocaten.

4. Huisraad

4.1. Jokos/Cadsu

Gang van zaken

4.1.1. De begin 1946 uitgevaardigde “Regeling oorlogsschaden aan huisraad” bood de mogelijkheid voor de Staat om in oorlogsschade aan huisraad bij te dragen. De Schade-Enquête-Commissie (Sec) werd belast met het vaststellen van de hoogte van de uitkeringen. Een belangrijke maatstaf voor het bepalen van de hoogte van de uitkering was de huurwaarde van de woning waaruit het huisraad was geroofd dan wel waarin het huisraad was beschadigd. De dossiers van de Sec met daarin de uitkeringscriteria en uitkeringsbedragen hebben later een bijzonder belangrijke rol gespeeld bij het invullen van de schadevergoedings-formulieren door Jokos en Cadsu voor de zogenoemde Meubel-claims.

De schadevergoeding voor verloren gegaan huisraad was voor alle Nederlanders, Joden en niet-Joden. In de bij het Ministerie van Financiën nog aanwezige boekhoudkaarten waarop uitbetaalde totalen per jaar werden geboekt, is uiteraard geen onderscheid gemaakt in uitbetalingen aan Joodse gedupeerden en aan niet-Joodse. De commissie heeft dan ook geen eigen archiefonderzoek kunnen doen naar de vraag welk bedrag door de Staat is uitbetaald wegens huisraadschade door Joodse benadeelden.

In een ongedateerde notitie van de hand van Van der Leeuw van omstreeks 1960/1961 is vermeld dat door de Sec in circa 13.000 gevallen een totale vergoeding van circa f 62 miljoen is uitgekeerd voor huisraadschade door Joden.

Vergeleken met een door Karlsberg genoemd aantal van in circa 32.000 gevallen geroofd huisraad lijkt dit aantal nogal gering.

Waarschijnlijk is het verschil tussen de circa 32.000 gevallen van roof en de circa 13.000 gevallen van schadevergoeding door de Sec voor een belangrijk deel te verklaren door een bepaling in de Wet Materiële Oorlogsschade (Wet M.O.S.), die slechts een uitkering toestond aan de erfgenamen in de rechte lijn.

Zoals reeds aangegeven in punt 3.2.1. gold volgens het BRüG voor slachtoffers van het nazi-regime als eis voor het verkrijgen van schadevergoeding dat kon worden aangetoond dat hun geroofde goederen in Berlijn of in het naoorlogse West-Duitsland waren terechtgekomen (het zogenoemde “Geltungsbereich”).

In feite lag in deze eis de oorzaak van het ontstaan van Jokos, die – nadat het Riod het bewijs had geleverd dat, hoewel niet viel vast te stellen waarheen de afzonderlijke inboedels waren gebracht, ten

minste 80% van uit Joods bezit komende inboedels was overgebracht naar door bombardementen getroffen West-Duitse gebieden – tot taak kreeg met het Bundesfinanzministerium te onderhandelen over de wijze waarop de schadevergoeding berekend zou dienen te worden. Het resultaat van die onderhandelingen is geweest dat evengenoemd ministerie heeft aanvaard het totaal van alle Nederlandse Joodse inboedels als één geheel te zien en ermee akkoord is gegaan dat van dit geheel in ieder individueel geval 80% geacht werd in handen te zijn gekomen van Einsatzstab Rosenberg en vervolgens naar Berlijn of het naoorlogse West-Duitsland te zijn gebracht.

In Duitsland werd de schadevergoeding berekend op basis van de geraamde vervangingswaarde per 1 april 1956. Wat het in Nederland geroofde huisraad betreft werd overeengekomen dat de waarde per 9 mei 1940, zoals die volgens de normen van de Schade-Enquête-Commissie (Sec) na de oorlog werd vastgesteld, als basis voor de schadevergoeding zou dienen en dat deze waarde vermenigvuldigd met een factor 3,8 de waarde in DM zou zijn per 1 april 1956. Op de aldus berekende huisraadschade moest echter wel in mindering worden gebracht 80% van het bedrag dat destijds als bijdrage in huisraadschade van de Nederlandse regering via de Sec was ontvangen. Dit was een Duitse eis, waarbij Nederland ervan afzag de verleende bijdragen terug te vorderen uit de Duitse schadevergoedingen; dit teneinde de totstandkoming van de overeenkomst niet in gevaar te brengen.

Voor de indiening van de claims in Berlijn werden standaardformulieren gebruikt, waarop alle persoonlijke gegevens en bedragen werden ingevuld. Voor het bepalen van de rechthebbenden gingen de Duitsers akkoord met een door Cadsu te produceren verklaring van het Ministerie van Financiën, waarin op grond van een door een Nederlandse notaris afgegeven verklaring van erfrecht, de rechthebbenden op de schadevergoeding werden aangegeven. Voor de behandeling van claims, waarbij meer erfgenamen waren betrokken, kostte het vaak geruime tijd alvorens de benodigde verklaringen van erfrecht waren ontvangen. Bovendien waren er gevallen, waarin een deel van de rechthebbenden als onbekend of onvindbaar moest worden aangemerkt, zodat een curator moest worden aangewezen over deze gedeeltelijk onbeheerde nalatenschappen, teneinde te voldoen aan de eis van de Duitse wet dat voor de afwikkeling van een claim alle daarbij betrokken rechthebbenden vertegenwoordigd moesten zijn. Om voor dit probleem een zo praktisch mogelijke oplossing te vinden werd op verzoek van Cadsu in deze duizenden gevallen de Stichting van

Joodse Kerkgenootschappen en Sociale Organisaties in Nederland (Jokos) door de Nederlandse rechtbanken tot curator benoemd.

Claimbedragen

4.1.2. In totaal zijn er van de door Cadsu ingediende meubel-claims (zogenoemde M-claims) tot ultimo juni 1966 28.655 claims toegekend met een totale claimwaarde van ruim DM 192 miljoen waarvan een bedrag van ruim DM 179 miljoen kon worden uitbetaald aan rechthebbenden, zodat een bedrag van bijna DM 13 miljoen onuitbetaald bleef. De oorzaak daarvan was dat de rechthebbenden (nog) niet konden worden opgespoord. Het bedrag bleef voorshands onder beheer van de curator Jokos. Nadat over deze zaak in de loop van het jaar 1965 besprekingen waren gevoerd met het Bundesfinanzministerium werd eind van dat jaar bericht ontvangen dat er van Duitse zijde geen termijn zou worden gesteld voor de opsporing van tot dusverre onbekend of onvindbaar gebleven erfgenamen en dat zodoende mocht worden verwacht dat uiteindelijk nog slechts een gering bedrag als toekomstige aan niet opgespoorde erfgenamen open zou blijven staan.

De West-Duitse Minister van Economische Zaken en Financiën bepaalde in juni 1972 dat de uit BRÜG overgeschoten gelden niet hoefden te worden gerestitueerd, mits die gelden bij JMW terecht zouden komen "... ten behoeve van de leniging van de noden van in Nederland wonende joden en tot behartiging van hun sociale belangen ...".

De apparaatskosten van Cadsu en Jokos werden gedekt door een inhouding van 4% op de toegekende uitkeringsbedragen. Daarvan was 2,5% bestemd voor Cadsu en 1,5% voor Jokos, onder andere voor verzekeringskosten.

De inhouding van 2,5% door Cadsu representeert een bedrag van circa f 4 miljoen.

Giften

4.1.3. Naast de hierboven vermelde vergoeding van apparaatskosten van Jokos ad 1,5% werd door Jokos nog een bedrag van circa f 8,5 miljoen aan rentebaten gerealiseerd wegens het tijdsverschil tussen de ontvangst van de uit West-Duitsland ontvangen uitkeringen enerzijds en de uitbetaling aan rechthebbenden anderzijds. Het totale bedrag van circa f 11,6 miljoen is door Jokos als volgt geschonken: f 2 miljoen aan de Staat Israël, f 3 miljoen aan de organisatie van Nederlandse immigranten in Israël, f 3 miljoen

aan JMW en f 3,6 miljoen aan Joodse kerkgenootschappen in Nederland.

Härtefonds

4.1.4. In oktober 1964 is het BRüG gewijzigd en werd een "Härtefonds" ingesteld, waardoor de mogelijkheid werd geopend alsnog een restitutieprocedure aanhangig te maken voor die gevallen waarin vóór 1 april 1959 geen aanspraken waren ingediend. Voor een uitkering uit dit "Härtefonds" konden slechts in aanmerking komen natuurlijke personen die zelf het verlies hadden geleden of, indien zij waren overleden, hun echtgenoten en kinderen. Aldus zijn door Cadsu 1.885 Härtefonds-claims in onderzoek genomen, waarvan er begin 1966 1.545 voor indiening in Berlijn in aanmerking zijn gebracht. Voor de "Härtefonds"-uitkeringen gold een – niet zeer hoog – maximumbedrag. Met het opmaken van de aanmeldingsformulieren en de indiening in Berlijn waren de bemoeiingen van Cadsu afgelopen. De afwikkeling van de uitbetaling aan belanghebbenden is – omdat Cadsu in 1967 had opgehouden te bestaan – door Jokos verzorgd. Volgens Karlsberg ging het daarbij tot eind 1974 om een bedrag van ruim DM 4,3 miljoen.

Afhandeling

4.1.5. In het eindverslag Cadsu is te lezen dat in circa 2.600 gevallen op de aan belanghebbenden uit te betalen claims nog een inhouding plaatsvond vanwege door belanghebbenden getekende cessies aan molestverzekeringsmaatschappijen wegens in een eerder stadium reeds door die maatschappijen aan de verzekerden uitgekeerde oorlogsschade aan huisraad.

Uit de door de commissie bestudeerde Jokos-dossiers bleek dat in veel gevallen de schadevergoedingen vanwege de M-claims aan boedelnotarissen werden uitbetaald.

Andere archieven

4.1.6. Bij het Riod berusten een tweetal archieven met gegevens inzake de roof van huisraad. Het meest omvangrijke archief is dat van de Einsatzstab Rosenberg. In dit archief zijn, per stad en vervolgens op alfabet straatnaam, de zogenoemde "Abnahmeverzeichnisse" gearchiveerd. In de oorlog werd per adres een beschrijving van het geroofde huisraad alsmede een waarde-aanduiding opgesteld. De waarde die op de vastleggingen staat vermeld, is in de meeste gevallen een bedrag tussen de f 200 en f 500. Ook komen formulieren voor waarop is vermeld dat geen huisraad is aangetroffen.

Het tweede archief is een deelarchief van de "Höhere SS und Polizei Führer", waarin bij het onderdeel "Zentralstelle für Jüdische Auswanderung" zich een klein archiefdeel bevindt dat betrekking heeft op de "Hausraterfassung".

Conclusie

4.1.7. Het Jokos-archief is – voorzover te beoordelen – compleet en bevindt zich in ordentelijke staat, hetgeen een bewijs is van de zorgvuldigheid van de samenstellers en beheerders. Het archief is in beheer bij JMW en opgeslagen in het Gemeentearchief van Amsterdam. Uit de rapportages en verslagen is naar voren gekomen dat degenen die zich hebben beziggehouden met de behandeling van claims, zowel van sieraden in Cadsu-verband als van huisraad in Jokos/Cadsu-verband, zich op opvallende wijze hebben ingezet om de belangen van de Joodse getroffen en te behartigen. Deze handelwijze is niet alleen ten goede gekomen aan de door Jokos vertegenwoordigde getroffen. Ook degenen die hun aanspraken

op schadevergoeding niet aan Jokos wilden toevertrouwen en rechtstreeks of via een andere gemachtigde hun claims in Duitsland voorbrachten, hebben eveneens geprofiteerd van de door Jokos ontplooiden activiteiten. Het resultaat daarvan is geweest dat hun claims op dezelfde wijze werden afgehandeld als die, welke via Jokos waren aangeboden. Daarbij dient ook te worden vermeld dat naar de mening van de commissie van de zijde van de Duitse Bondsrepubliek de nodige medewerking is ondervonden om deze delicate kwestie zo goed mogelijk af te wikkelen.

Van de tot ultimo juni 1966 ontvangen uitkeringen uit Duitsland werd door Cadsu ingehouden wegens apparaatskosten 2,5%, ofwel circa f 4 miljoen.

Wat deze kosten betreft die bij de rechthebbenden in rekening zijn gebracht om de claims te realiseren, is de commissie tot de conclusie gekomen dat dit bedrag op grond van dezelfde overwegingen als die, geldende voor Cadsu-kosten als genoemd in punt 3.2.7., in de vorm van een collectieve uitkering ter beschikking van de Joodse gemeenschap dient te worden gesteld.

4.2. Bewariërs

Een aantal Joden heeft kort voor hun deportatie meubels en andere goederen in bewaring gegeven bij burens en bekenden, de zogenoemde "bewariërs". Sommigen rekenden erop die later weer terug te krijgen. Anderen gaven goederen ten geschenke voor het geval ze niet zouden terugkeren. De groep bewariërs is na de oorlog nogal eens in een kwaad daglicht gesteld omdat een aantal van hen had geweigerd de ontvangen meubels en andere goederen aan teruggekomen rechthebbenden terug te geven. Aangenomen mag worden dat het merendeel van de bewariërs zich niet aan deze afkeurenswaardige handelingen heeft schuldig gemaakt. Aangezien uiteraard geen registratie van de in bewaring gegeven goederen heeft plaatsgevonden, valt over de omvang en waarde ervan niets te zeggen.

5. Zaken betreffende bewindvoering

5.1. NBI-archief

Instelling NBI

5.1.1. Als uitvloeisel van het door de Nederlandse regering in ballingschap uitgevaardigde Besluit Herstel Rechtsverkeer (Besluit E 100 van 17 september 1944) en het Besluit Vijandelijk Vermogen (Besluit E 133 van 20 oktober 1944) werd op 9 augustus 1945 het Nederlandse Beheersinstituut (NBI) opgericht.

De taken van het NBI waren:

- het treffen van voorzieningen in verband met bewindvoering voor rechtspersonen en voor afwezigen;
- het beheer van het vermogen van tijdens de bezetting gecreëerde en na de bezetting van rechtswege ontbonden instellingen;
- het beheer over “landverraderlijke vermogens”;
- het beheer over vijandelijke vermogens;
- de effectivering van verbeurdverklaringen ten laste van politieke delinquenten.

De commissie heeft zich beperkt tot een onderzoek van dossiers betrekking hebbende op de twee eerstgenoemde activiteiten van het NBI, alsmede tot een onderzoek van de dossiers betreffende enkele vijandelijke vermogens als het Commissariaat voor de niet-commerciële verenigingen en stichtingen (Cncv), Deutsche Revisions und Treuhand A.G., Zweigniederlassung Den Haag (DRT) en Omnia Treuhand G.m.b.H. (Omnia).

De keuze van de onderzochte dossiers werd in eerste instantie ingegeven door vragen in brieven aan het meldpunt van de commissie.

Voordat het NBI werd opgericht, werden de hierboven genoemde taken uitgeoefend door het Militair Commissariaat voor het Rechtsherstel (een onderdeel van het Militair Gezag).

Het NBI had zijn hoofdkantoor in Den Haag; in 1945 had het NBI 64 regionale bureaus en vertegenwoordigingen in het land.

Toezicht op het NBI werd uitgeoefend door de Ministers van Justitie, van Financiën, van Handel en Nijverheid (na 3 juli 1946: Economische Zaken), van Landbouw, Visserij en Voedselvoorziening en van Overzeese Gebiedsdelen (na 15 maart 1951: (Uniezaken en)

Overzeese Rijksdelen en van 14 februari 1957 tot 19 mei 1959:
Zaken Overzee).

Gang van zaken

5.1.2. Het NBI benoemde, conform Besluit E 100, met uitsluiting van de gewone rechter, bewindvoerders voor afwezigen. (Een afwezige was een natuurlijk persoon met onbekende verblijfplaats.)

Een bewindvoerder kon op verzoek van derden of van zichzelf tot bewindvoerder worden benoemd; het NBI had ook de mogelijkheid om ambtshalve zelf een bewindvoerder te benoemen.

Bewindvoerders konden zijn: familieleden van de afwezige (kwam vaak voor), maar ook derden zoals accountants, advocaten en notarissen. Ten slotte had het NBI de bevoegdheid om in voorkomende gevallen zichzelf tot bewindvoerder te benoemen.

Met ingang van maart 1954 was het NBI niet meer bevoegd tot het benoemen van bewindvoerders; dat geschiedde vanaf dat moment weer door de gewone rechter.

De bewindvoerders moesten bij het begin van hun bewindvoering een opstelling maken van het vermogen van de boedel en daarna periodiek, meestal jaarlijks per 1 januari, rekening en verantwoording afleggen aan het NBI in de vorm van een vermogensopstelling. Bewindvoerders mochten geen eigendommen van de afwezige bezwaren of vervreemden dan na uitdrukkelijke toestemming van het NBI. Overigens droeg het NBI geen verantwoordelijkheid voor de handelingen van de bewindvoerder.

Een bewindvoering eindigde in de meeste gevallen bij het vaststaan van het overlijden van de afwezige en uiteraard ook in voorkomende gevallen bij het bekend worden van de woonplaats van de tot die tijd afwezige. Bij beëindiging van de bewindvoering werd de bewindvoerder formeel van zijn functie ontheven. Ingeval de afwezige was overleden werd de afwikkeling van de nalatenschap overgedragen aan een (meestal) door de bewindvoerder gekozen boedelnotaris. Deze afwikkeling viel buiten verantwoordelijkheid van het NBI; uit de door de commissie onderzochte dossiers blijkt in vrijwel geen enkel geval de naam van de boedelnotaris, zodat een eventueel nader onderzoek naar de afwikkeling door de boedelnotaris moeilijk is. In voorkomende gevallen kan echter via de Belastingdienst te Apeldoorn uit de leggers van de Memorie van Successie de naam van de boedelnotaris worden achterhaald en kunnen tevens de namen van de gerechtigden in de boedel worden gevonden. Ook kan in de Jokos-dossiers worden gezocht naar de naam van de boedelnotaris.

In één geval heeft de commissie, op verzoek van een briefschrijver, de afwikkeling van de nalatenschap nader onderzocht door de betreffende Memorie van Successie te doen lichten. Gebleken is dat

de betrokken boedelnotaris de boedel heeft verdeeld volgens het door erfflater reeds voor de oorlog opgestelde testament. De betreffende briefschrijver was ten tijde van de uitkering minderjarig en werd diensgevolge vertegenwoordigd door zijn voogdes.

Archief

5.1.3. Het archief van het NBI met een omvang van ruim 200.000 dossiers berust bij het Algemeen Rijksarchief te Den Haag. Alle dossiers in dit archief zijn alfabetisch op naam geordend. In het archief bevinden zich circa 28.000 tot 33.000 dossiers inzake bewindvoering voor afwezigen, die door het toenmalig personeel van het NBI bij de opheffing niet apart zijn opgeborgen, maar tussen alle andere dossiers zijn gevoegd.

Heffingen

5.1.4. Het NBI kende een heffing van een, afhankelijk van de omvang van het onder bewindvoering gestelde vermogen, bepaald percentage per jaar van dat vermogen. Het heffingspercentage varieerde van 5/8% voor zeer grote vermogens tot 2,5% voor kleine vermogens. Een deel van de heffing was voor het NBI, een ander deel voor de bewindvoerder. In het geval dat in de boedel geen contant geld aanwezig was omdat de gelden nog in de LVVS zaten, werden de heffingskosten door het NBI zo mogelijk bij de LVVS geïncasseerd. Wanneer de boedel geen activa bleek te bevatten, werd een zogenoemde nihil-heffing opgelegd.

In een aantal gevallen trof de commissie correspondentie aan waaruit bleek dat de bewindvoerder zijn beloning ontoereikend achtte voor het werk dat hij moest verrichten. In enkele van die gevallen kreeg de bewindvoerder toestemming om een door het NBI expliciet goedgekeurd hoger bedrag in rekening te brengen.

Vanaf 1 januari 1951 werden geen heffingen meer opgelegd. Het NBI werd in juni 1967 opgeheven.

Dossieronderzoek

5.1.5. De commissie heeft aan de hand van 39 aan het meldpunt gerichte brieven de betreffende dossiers met betrekking tot de bewindvoering afwezigen doen lichten voor eigen onderzoek. De dossiers bevatten in het algemeen de volgende stukken:

- verzoek om benoeming van een (meestal met naam genoemde) bewindvoerder;

- besluit van benoeming van de bewindvoerder;
- opstelling van het beginvermogen;
- periodieke (meestal jaarlijkse) vermogensopstellingen;
- heffingsformulieren en eventuele correspondentie daarover
- overige correspondentie;
- verklaring van overlijden van de afwezige;
- besluit tot opheffing van de bewindvoering.

Met betrekking tot de overlijdensverklaringen merkt de commissie het volgende op: alhoewel na de oorlog weinig onzekerheid bestond over het lot van met name de Joodse gedeporteerden, kon men op grond van de in 1945 bestaande wetgeving niet anders dan vaststellen dat de gedeporteerde vermoedelijk was overleden. Inschrijving van overlijden in de registers van de Burgerlijke Stand was echter op die grond niet mogelijk. Daardoor konden nabestaanden bijvoorbeeld geen recht doen gelden op bezittingen van een afwezige en konden geen weduwe- en wezenpensioenen worden toegekend. Pas nadat de "Wet, houdende voorzieningen betreffende het opmaken van akten van overlijden van vermisten" op 11 juni 1949 van kracht werd, was het mogelijk de nalatenschappen af te werken.

De commissie merkt op, dat de lange tijd die genomen is voor de totstandkoming van die wet grote vertraging heeft veroorzaakt bij de afhandeling van nalatenschappen van vermisten. Deze geringe voortvarendheid van de overheid valt te betreuren.

Ook de uitvoering van deze wet kostte de nodige tijd omdat het Nederlandse Rode Kruis daarvoor veel onderzoek moest doen.

Omdat pas vanaf juni 1949 bewindvoeringen konden worden beëindigd, werden dus ten minste tot die tijd jaarlijks beheerskosten ten laste van de nalatenschap gebracht.

De meeste onderzochte dossiers bevatten zowel stukken van het hoofdkantoor van het NBI als van het regionale bureau; de ordening van die stukken bleek nogal willekeurig.

Eventuele door de bewindvoerder bijgehouden eigen dossiers werden in de NBI-dossiers niet aangetroffen.

Conclusie

5.1.6. Uit de door de commissie bestudeerde dossiers betreffende de nalatenschappen van afwezigen, uiteraard slechts een klein deel van de circa 28.000 tot 33.000 dossiers, heeft de commissie de indruk verkregen dat de bewindvoerders zich in het algemeen op een goede wijze van hun taak hebben gekweten en voorts dat het NBI, blijkens de in de onderzochte dossiers aangetroffen correspondentie, zo

goed als mogelijk in de gegeven omstandigheden (ruim 200.000 gevallen van beheer en bewindvoering in totaal) toezicht op die bewindvoerders heeft uitgeoefend.

De aan de nalatenschappen toekomende inkomsten zoals intrest over banktegoeden, opbrengst uit effecten en verhuurd onroerend goed werden telkenjare door de bewindvoerders als opbrengst verantwoord. De commissie heeft geen controle uitgevoerd en ook niet kunnen uitvoeren op de volledigheid van die opbrengstverantwoordingen.

Over de kosten van de bewindvoeringen worden in paragraaf 5.6. opmerkingen gemaakt.

5.2. Bedrijven

Gang van zaken

5.2.1. Ingevolge verordening 189/40 van 22 oktober 1940 was elk bedrijf waarin Joden een zekere invloed hadden, verplicht zich aan te melden bij de Wirtschaftsprüfstelle (Wps) van het Reichskommissariat.

Als algemene richtlijn bij de bezetter gold dat kleinere Joodse bedrijven zoveel mogelijk geliquideerd dienden te worden. Aan bedrijven met een geringe Joodse invloed werd in het algemeen "Selbstarisierung" toegestaan. Grote en economisch interessante bedrijven werden verkocht of onder beheer gesteld.

De Wirtschaftsprüfstelle onderscheidde "Verwaltungstreuhänder" voor bedrijven die in stand zouden blijven en "Liquidationstreuhänder" voor bedrijven die geliquideerd moesten worden. De Wirtschaftsprüfstelle stelde richtlijnen vast voor die Treuhänder.

Volgens De Jong en Van der Leeuw hebben zich circa 22.000 bedrijven aangemeld, waarvan bij circa 2.000 bedrijven met een Joodse directeur of commissaris "Selbstarisierung" mocht worden doorgevoerd, d.w.z. de Joodse directeur of commissaris "mocht" worden vervangen door een niet-Joodse functionaris. Daarnaast werden circa 2.000 bedrijven in de loop van de tijd "geariseerd", d.w.z. verkocht aan een Duitse of Nederlandse "arische" koper, dan wel onder beheer gesteld.

Van de resterende circa 18.000 bedrijven werden vanaf 1941 circa 13.000 bedrijven geliquideerd. Uit de archieven blijkt niet wat er met de overige bedrijven is gebeurd.

Met verordening 48/41 van 12 maart 1941 werd vervolgens de mogelijkheid geschapen om bij ondernemingen in de zin van verordening 189/40 bewindvoerders ("Treuhänder") aan te stellen, die volledig in de rechten traden van de eigenaars of bestuurders van die ondernemingen.

Zo kon een begin worden gemaakt met de verkoop dan wel liquidatie van Joodse bedrijven.

In september 1941 werd de Duitse "Omnia Treuhandgesellschaft G.m.b.H" (Omnia) door de Wps ingeschakeld bij de op handen zijnde liquidaties van Joodse bedrijven. Omnia opende daartoe een filiaal in Den Haag, dat in 1943 naar Arnhem werd overgeplaatst.

Bij verkoop van een Joods bedrijf en in de gevallen dat een Treuhänder zelf een Joods bedrijf wilde kopen, moest de “Niederländische Aktiengesellschaft für Abwicklung von Unternehmen” (Nagu) worden ingeschakeld, die dan “de” verkoopwaarde van het betreffende bedrijf vaststelde. De “Deutsche Revisions- und Treuhand A.G., Zweigniederlassung Den Haag” (DRT), een Duits accountantskantoor, werd belast met het toezicht op de Treuhänder, dus ook op Omnia en op de voor de Wps werkende Treuhänder.

Archiefonderzoek

5.2.2. Aan de hand van door de commissie ontvangen brieven met vragen en opmerkingen terzake, is door de commissie een onderzoek gedaan naar archiefmateriaal betreffende Omnia, DRT, Wps en Nagu.

Bij het Riod bevindt zich een archief met circa 7.000 dossiers die zijn aangelegd door Omnia. De dossiers liggen in volgorde van dossiernummer. Toegang is mogelijk via een kaartsysteem op naam van de eigenaar of op bedrijfsnaam. Het archief is zeker niet volledig; in verscheidene gevallen bleek geen dossier van de door briefschrijvers vermelde namen aanwezig.

Bij het ARA bevindt zich een archief van de (naoorlogse) beheerder van Omnia, met onder andere erkenning van vorderingen van crediteuren en mededeling van een uitkering van 4,6576%. In het ARA is voorts een archiefblok aanwezig bestaande uit 48 kaartenbakken met kaartjes alfabetisch gesorteerd op naam van bedrijf en op naam van de Treuhänder. Op de kaartjes zijn geen bedragen vermeld, zodat een inzicht in de financiële gang van zaken in de oorlog hiermee niet mogelijk is. Wel is op de kaartjes de naam van de Treuhänder vermeld.

Uit de door de commissie bestudeerde Omnia-dossiers bij het Riod blijkt het volgende.

- In verscheidene gevallen kwamen de “Liquidationstreuhänder” bij het betreffende bedrijf, nadat de eigenaar en zijn gezin reeds waren gedeporteerd. Uit het verslag van de Treuhänder blijkt in een aantal gevallen dat vrijwel alle activa al waren verdwenen. Uit correspondentie met Einsatzstab Rosenberg kon worden opgemaakt dat die organisatie de betreffende activa niet had weggehaald.

- De door de Treuhänder gerealiseerde opbrengsten kunnen slechts een fractie zijn geweest van de reële waarde van het geliquideerde bedrijf. Eén briefschrijver maakte de commissie attent op een winkel van zijn grootouders en ouders, een winkelbedrijf waar blijkbaar twee gezinnen van konden leven. De Treuhänder realiseerde volgens zijn verantwoordingsverslag in dit geval een opbrengst van f 30 door verkoop van twee stuks winkelinventaris; meer was er volgens hem niet. Volgens datzelfde verantwoordingsverslag waren door Einsatzstab Rosenberg geen goederen of huisraad weggehaald.
- De door de Liquidationstreuhänder afgelegde verantwoordingen in de onderzochte dossiers bevatten geen enkel gegeven waaruit de reële waarde van het bedrijf zou kunnen worden afgeleid. Gegevens over balanstotalen en omzetten ontbreken. Overigens blijkt uit een aantal onderzochte dossiers dat de Treuhänder uit de opbrengst van de verkoop voorzover mogelijk de aanwezige schulden als crediteuren, belastingen, en dergelijke betaalden. Wanneer het betreffende bedrijf was ingeschreven bij een Kamer van Koophandel werd door de Treuhänder de inschrijving ongedaan gemaakt.
- In de onderzochte dossiers werden in de meeste gevallen verantwoordingsverslagen van de Treuhänder aan de DRT en de Wirtschaftsprüfstelle aangetroffen.
- Uit de dossiers bleek dat de liquidatieopbrengst werd gestort bij de “Bank voor Nederlandsche Arbeid N.V. “ te Amsterdam.
- Het saldo van de opbrengst van de geliquideerde bedrijven werd door genoemde bank ten slotte gestort bij Liro dan wel bij VVRA. Hieromtrent is in het verslag van de beheerders-vereffenaars van LVVS en VVRA geen nadere informatie aangetroffen.

Naar aanleiding van een brief aan de commissie met verzoek om inlichtingen over een bepaald bedrijf werd in het NBI-archief een dossier aangetroffen betreffende dat Joodse bedrijf dat in de oorlog was verkocht aan een Duitse koper. Uit het dossier kon niet worden opgemaakt hoe de koopprijs in de oorlog tot stand was gekomen. Na de oorlog vond rechtsherstel plaats en kwam het bedrijf in het bezit van de nabestaanden van de oorspronkelijke eigenaar.

Ook bereikten de commissie 16 brieven en telefonische verzoeken om informatie omtrent in de oorlog geliquideerde bedrijven. In iets minder dan de helft van de gevallen kon de commissie gegevens achterhalen in het bij het Riod aanwezige archief met Omnia-dossiers. Dat archief is echter incompleet.

Met betrekking tot de schadevergoeding en terugbetaling wegens in de oorlog geliquideerde dan wel verkochte bedrijven kan de commissie het volgende opmerken.

- Na de oorlog konden crediteuren inzake geliquideerde bedrijven een claim indienen bij de Sec of bij de beheerders van Omnia en Nagu, dan wel wachten op een uitkering van Liro/LVVS of van VVRA. Uit de nog beschikbare bronnen is het de commissie niet duidelijk geworden op welke wijze en tot welke omvang schadevergoeding en terugbetaling hebben plaatsgevonden.
- In de oorlog zijn door de Nagu opbrengsten wegens verkochte bedrijven ten bedrage van circa f 63,6 miljoen gestort bij onder meer de VVRA. Nagu maakte ook betalingen over aan de Treuhand A.G. te Berlijn; hierover zijn de commissie echter geen nadere gegevens bekend. Na de oorlog werd door verscheidene crediteuren een vordering ingediend tot een totaalbedrag van circa f 7,7 miljoen bij de beheerder van de Nagu. Op die vordering is wegens gebrek aan liquide middelen echter niets uitgekeerd.
- Uit het verslag van de beheerders-vereffenaars van VVRA kan worden opgemaakt dat erkenning van vorderingen terzake geschiedde na uitspraak van de Afdeling Rechtspraak van de Raad voor het Rechtsherstel, dan wel na minnelijke schikking tussen partijen. In het verslag van de beheerders-vereffenaars van VVRA is geen nadere informatie opgenomen over de financiële afdoening hiervan. De uitkeringen van VVRA zijn alle afzonderlijk gepubliceerd in de Staatscourant.

Conclusie

5.2.3. Doordat veel in de oorlog aangelegd archiefmateriaal nog aan het eind van de oorlog werd vernietigd, is het verkrijgen van een goed inzicht in de gang van zaken met betrekking tot in het bijzonder de liquidatie van Joodse bedrijven niet meer mogelijk. De archieven van de Nagu zijn in de oorlog vernietigd; het archief van de Wirtschaftsprüfstelle is sinds 1945 spoorloos; het archief van de Schade-Enquête-Commissie is in de jaren zeventig weggegooid en dat van Omnia is niet compleet. De in de oorlog gerealiseerde opbrengsten bij liquidatie van bedrijven zullen in geen enkele verhouding tot de werkelijke waarde van de bedrijven hebben gestaan.

Het is naar de mening van de commissie dan ook niet meer mogelijk om een volledige indruk te verkrijgen van de geldelijke omvang van de in de oorlog uitgevoerde liquidaties van de Joodse bedrijven. Ten aanzien van het naoorlogs rechtsherstel betreffende die bedrijven, in het bijzonder de door rechthebbenden geclaimde schaden en aan hun uitgekeerde schadevergoedingen, is geen volledig beeld meer te verkrijgen wegens incompleet naoorlogs archiefmateriaal.

5.3. Niet-commerciële verenigingen en stichtingen

Indeling

5.3.1. Met verordening 41/1941 kreeg de al eerder in 1940 aangestelde Commissaris voor de niet-commerciële verenigingen en stichtingen (Cncv) de bevoegdheid om die niet-commerciële verenigingen en stichtingen, wanneer dat door de bezetter wenselijk werd geacht, te liquideren.

Onderscheiden werden:

- a. organisaties met een liefdadig doel. De vermogenswaarden van deze geliquideerde organisaties werden overgedragen aan de Nederlandse Volksdienst;
- b. organisaties van werkgevers en werknemers. De vermogenswaarden van deze geliquideerde organisaties werden overgedragen aan het Nederlands Arbeidsfront;
- c. overige niet-commerciële organisaties zoals politieke partijen, religieuze organisaties, militaire verenigingen, vrijmetselarij, etc. De vermogenswaarden van deze geliquideerde organisaties bleven onder beheer van de Cncv.

In totaal werden in de oorlog 14 categorieën van verenigingen en stichtingen onderscheiden, variërend van Oranjeverenigingen tot wetenschappelijke verenigingen. Joodse instellingen waren ingedeeld in een aparte categorie. Op basis van een steekproef constateert de commissie dat het aantal Joodse verenigingen en stichtingen circa 40% uitmaakt van alle door de Cncv geliquideerde verenigingen en stichtingen.

Beheer en terugbetaling

5.3.2. Na de oorlog werd de Cncv onder beheer gesteld van het NBI. De beheerders van Cncv erkennen in totaal circa f 16,5 miljoen aan claims. De claims met betrekking tot de organisaties ad a. en ad b. werden na de oorlog door de liquidateurs van de Nederlandse Volksdienst en van het Nederlands Arbeidsfront afgewikkeld.

In de door de Cncv erkende claim van circa f 16,5 miljoen, die betrekking heeft op zowel Joodse als niet-Joodse verenigingen en stichtingen, komt een bedrag van circa f 14 miljoen aan effectenclaims voor, zo blijkt uit een verslag van 26 oktober 1953 van een bespreking tussen vertegenwoordigers van het Waarborgfonds en het NBI, afdeling Bijzondere Beheren.

Bij het ARA bevindt zich in het NBI-archief een uitgebreid archiefblok betreffende Cncv. Een belangwekkend onderdeel daarvan is een bestand van circa 8.000 boekhoudkaarten, waarop de namen van de geliquideerde verenigingen en stichtingen, de bedragen van de erkende claims en de afwerking daarvan zijn vermeld.

Uit die kaarten kan worden opgemaakt dat rond 1948 een voorschot van 35% is uitbetaald. In 1959 ten slotte wordt een slotuitkering gedaan van 71,86% onder inhouding van het eerder gedane voorschot.

Cessie effectenclaims

5.3.3. Uit de boekhoudkaarten blijkt dat de effectenclaims zijn gecedeerd aan het Waarborgfonds Rechtsherstel, hetgeen betekent dat rechthebbenden dan zeer waarschijnlijk ten minste 90% van die claim zullen hebben ontvangen. Het is overigens niet meer mogelijk om de afloop van die gecedeerde effectenclaims na te gaan, omdat er geen gedetailleerde archieven van het Waarborgfonds meer bestaan.

De commissie heeft, met toestemming, een onderzoek kunnen doen in het archief van een Joodse vereniging die in 1941 door de Cncv was geliquideerd. Daaruit bleek dat van de in september 1941 geconfiscieerde bezittingen, waaronder effecten, in 1947 reeds volledig waren teruggekomen de inschrijvingen in het register van de 3% Grootboeklening, alsmede de achterstallige rente daarop.

Nadere informatie

5.3.4. De commissie trof in het archiefmateriaal met betrekking tot de Cncv aan dat direct na de oorlog een accountant voor vele Joodse verenigingen en stichtingen is opgetreden als gemachtigde. De commissie heeft bij toeval met die accountant kunnen praten en van hem vernomen dat naar zijn mening het rechtsherstel van de effecten wat de Joodse verenigingen en stichtingen betreft, goed is verlopen. De commissie heeft slechts één brief ontvangen met verzoek om inlichtingen omtrent een in de oorlog geliquideerde Joodse vereniging. Na onderzoek bleek dat deze vereniging werd opgeheven als organisatie bedoeld in punt 5.3.1. ad b., zijnde een organisatie van werknemers. Voorts heeft de commissie in haar onderzoek in het Omnia-archief geconstateerd dat in de oorlog een Joodse ziekenfondsvereniging op commerciële grondslag niet werd geliquideerd door de Cncv, maar door Omnia.

Conclusie

5.3.5. De financiële afwikkeling na de oorlog door drie verschillende beheerders maakt een volledig inzicht in terugbetaling aan alle geliquideerde niet-commerciële verenigingen en stichtingen gecompliceerd.

Inzicht in terugbetaling aan de overige niet-commerciële organisaties als bedoeld in punt 5.3.1. ad c wordt bemoeilijkt omdat in de totale erkende claims tot een bedrag van f 16,5 miljoen een groot bedrag van circa f 14 miljoen aan effectenclaims is begrepen.

Uit door de commissie geraadpleegde correspondentie tussen Waarborgfonds en Cncv blijkt dat die effectenclaims zijn gecedeerd aan het Waarborgfonds, zodat verenigingen en stichtingen die in 1941 effecten bezaten daar na de oorlog zeer waarschijnlijk ten minste 90% vergoed van hebben gekregen.

Omdat geen archieven van het Waarborgfonds meer aanwezig zijn, is het uitzoeken van uitkeringen van het Waarborgfonds in specifieke gevallen niet meer mogelijk. Geïnteresseerden in de terugbetaling aan een specifieke stichting of vereniging kunnen echter inzicht verkrijgen uit de boekhoudkaarten, de vermogensregisters Cncv 1941-1944 en de claimregisters die alle bij het ARA berusten.

5.4. Onroerende goederen

Gang van zaken

5.4.1. Zoals vermeld in paragraaf 3.3. van het eerste rapport van de commissie (zie bijlage 1) werden onder meer onroerende goederen en hypotheeklen door Duitse instellingen in beslag genomen, beheerd en geliquideerd. Dit geschiedde op grond van Verordening 154/41 van 11 augustus 1941, waarbij werd bepaald dat Joodse onroerende goederen en hypotheeklen moesten worden aangemeld bij de Niederländische Grundstückverwaltung (Ngv), die bevoegd werd verklaard tot het verrichten van alle rechtshandelingen met betrekking tot deze zaken.

Het aantal aangemelde onroerende goederen wordt geschat op 16.000 en het aantal aangemelde hypotheeklen op 6.000. De verordening was niet van toepassing op onroerende goederen in het bezit van ondernemingen; die waren al aangemeld.

De aanmelding van landbouwgronden vond plaats op grond van Verordening 102/41 van 27 mei 1941. Alle Joodse eigenaren en pachters moesten zich aanmelden bij de Pachtbureaus. Joodse eigenaren moesten hun grond vóór 1 januari 1942 verkopen aan niet-Joodse kopers; pachters verloren hun pachtrecht.

De Ngv droeg het daadwerkelijk beheer van de onroerende goederen nagenoeg uitsluitend op aan Nederlandse NSB-firma's, waaronder het "Algemene Nederlands Beheer van Onroerende Zaken" (Anbo) en het administratiekantoor "Nobiscum". De opbrengsten van verhuur en verkoop kwamen terecht bij VVRA. De hypotheeklen werden vanaf 1943 te gelde gemaakt. In 1944 nam de speciaal daartoe opgerichte Landelijke Hypotheekbank N.V. alle hypotheeklen van de Ngv over.

De "handelingen" die in de jaren 1941-1945 door of namens Ngv, met de Joodse eigendommen zijn verricht, veroorzaakten uiteraard vele wijzigingen in de zakelijke rechten op de onroerende zaken en talloze veranderingen van hypotheeklen waarmee de onroerende goederen bezwaard waren. Bij het herstel van rechten ten opzichte van de oorspronkelijke eigenaren waren dan ook vele belanghebbende partijen betrokken, waarbij te verwachten viel dat zich een groot aantal geschillen zou voordoen.

Afdeling Onroerende Goederen

5.4.2. Om de Afdeling Rechtspraak van de Raad voor het Rechtsherstel, ingesteld bij het Londense besluit E 100, te ontlasten van de behandeling van dergelijke geschillen heeft de Raad in november 1945 een Afdeling Onroerende Goederen opgericht, die ervoor zou dienen te zorgen dat geschillen door partijen onderling, zij het onder leiding van een deskundige notaris-bemiddelaar, konden worden geregeld. De taak van de afdeling was dan ook het bevorderen van het totstandkomen van minnelijke regelingen tussen alle belanghebbenden en het bekrachtigen van die regelingen. Door deze bekrachtiging verkregen de regelingen dezelfde kracht als een besluit van de Afdeling Rechtspraak en daarmee dezelfde kracht als een rechterlijk vonnis. De afdeling zorgde tevens voor de overschrijving ten hypotheekkantore van de door haar bekrachtigde regelingen.

De Afdeling Onroerende Goederen besloot de werkzaamheden, verbonden aan de taak als hiervoor aangegeven, te decentraliseren en het notariaat op een georganiseerde wijze in te schakelen. Met medewerking van het hoofdbestuur van de toenmalige Broederschap der Notarissen in Nederland werden in verschillende plaatsen een of meer personen (hoofdzakelijk notarissen) bereid gevonden als gedelegeerden van de afdeling op te treden. Voorts werden ruim 750 notarissen aangewezen om als bemiddelaar tussen partijen de regeling der geschillen tot stand te brengen. Hierdoor werd bereikt dat de meeste regelingen in een notariële akte werden vastgelegd, hetgeen met het oog op de rechtszekerheid van groot belang werd geacht. Het was de taak van de gedelegeerden de door de bemiddelaars tot stand gebrachte regelingen te controleren en te toetsen aan het Besluit E 100, waarna zij de goedgekeurde regelingen namens de afdeling bekrachtigden.

Geschillen

5.4.3. Mocht een der partijen het niet eens zijn met de minnelijke regeling zoals die door een notaris was voorgesteld, dan werd door die notaris een proces-verbaal van zwarigheden opgemaakt. Partijen moesten daarna aan de Afdeling Rechtspraak verzoeken de geschilpunten te regelen en het rechtsherstel tot stand te brengen. Omdat het niet mogelijk bleek alle geschillen op deze wijze af te wikkelen, kreeg de Afdeling Onroerende Goederen, na wijziging van het Besluit E 100, bij weigerachtigheid van een of meer der partijen om aan een minnelijke regeling mede te werken, de bevoegdheid het geschil bij besluit te regelen. Van deze besluiten stond beroep open bij de Afdeling Rechtspraak.

Omtrent in behandeling genomen geschillen over eigendom van onroerende goederen en daarop gevestigde hypotheke bestaan ongeveer 12.800 dossiers. In bijna 1.450 gevallen is het geschil door belanghebbenden ingetrokken. In ruim 10.000 gevallen is het geschil minnelijk geregeld, terwijl in de overige 1.300 gevallen de Afdeling Onroerende Goederen een regeling heeft opgelegd of de Afdeling Rechtspraak een bindende uitspraak heeft gedaan. Begin 1959 waren alle geschillen afgewerkt en is de Afdeling Onroerende Goederen van de Raad voor het Rechtsherstel opgeheven.

In samenhang met de minnelijke regelingen werd door het Bureau Bijzondere Beheren van het NBI, dat belast was met de liquidatie van de Ngv, tot een bedrag van f 79 miljoen aan crediteuren erkend, waarop in totaal een uitkering kon worden gedaan van 75,65%.

Conclusie

5.4.4. Opvallend is het grote aantal gevallen (ruim 10.000) waar door minnelijk rechtsherstel geschillen omtrent de eigendom zijn geregeld. De commissie heeft geen inzicht kunnen verkrijgen over het totale bedrag aan kosten die gedupeerden in hun geschillen moesten maken.

De commissie heeft geconstateerd dat het archief van de afdeling, dat is opgeslagen in het Algemeen Rijksarchief, zich in ordentelijke staat bevindt. Gelet op haar bevindingen als hierboven weergegeven is de commissie niet gebleken dat het rechtsherstel met betrekking tot Joodse onroerende goederen op incorrecte wijze heeft plaatsgevonden.

5.5. Overige roerende goederen

Diamantvoorraden

5.5.1. Duitsland had in de oorlog een bijzonder grote behoefte aan diamant dat kon worden gebruikt of omgeruild op de zwarte markt als industriediamant, dan wel kon worden verkocht tegen buitenlandse deviezen.

In hoofdstuk 3, paragraaf 3.3 is reeds vermeld hoe door “verkoop” van Sperrstempels en door dwang en roof (zie in punt 3.3.4. de toelichting ten aanzien van de zogenoemde D-claims) de bezetter trachtte aan diamant te komen. Maar ook op andere wijze probeerde de bezetter in het bezit te komen van in Nederland aanwezige diamantvoorraden.

Op last van een verordening van 16 april 1942 van de Rüstungsinspektion moesten alle in Nederland aanwezige geslepen en ongezette diamanten worden ingeleverd bij het Rijksbureau voor Diamant.

Uit een notitie van 4 maart 1957, gericht aan de Directeur Bewindvoering, blijkt dat in augustus 1947 een partij diamant van circa 23.000 karaat uit Duitsland kon worden gerecupereerd. Van circa 17.000 karaat konden de oorspronkelijke eigenaren nog worden opgespoord; van circa 6.000 karaat kon de eigendom niet meer exact worden vastgesteld omdat deze diamanten in Duitsland uit de oorspronkelijke verpakkingen waren verwijderd en dooreen gemengd. Deze partij van 6.000 karaat werd na de oorlog verkocht. De opbrengst werd verdeeld onder de rechthebbenden.

De verkoop en verdeling van de partij van 6.000 karaat werd geregeld door de in 1948 opgerichte Stichting Teruggevoerde Diamant. De opbrengst van deze partij bedroeg circa f 1,25 miljoen. Volgens een totaaloverzicht “gerecupereerde diamant” uit het archief Hergo zou na de oorlog in totaal circa 36.700 karaat diamant uit Duitsland zijn gerecupereerd, waarvan 16.600 karaat aan de eigenaren kon worden teruggegeven, 7.500 karaat door de Stichting Teruggevoerde Diamant zou zijn verkocht en de opbrengst aan de eigenaren zou zijn uitgekeerd, terwijl circa 12.600 karaat van onbekende eigenaren met een taxatiewaarde van f 3 miljoen door de Stichting zou zijn verkocht, waarna de opbrengst ten gunste van de Staat zou zijn gebracht; dit in gevolge artikel 879, lid 2, van het Burgerlijk Wetboek.

5.5.2. De commissie constateert dat een systematische beschrijving van de totale roof van diamant nagenoeg ontbreekt. Wel is er een publicatie van de hand van Van der Leeuw over de “Aktion

Bozenhardt” beschikbaar. Zie hiervoor ook punt 3.3.4. De omvang van de totale roof alsmede van de recuperatie en schadevergoeding blijft onduidelijk.

Kluisjes

5.5.3. In het Algemeen Rijksarchief bevindt zich een dossier van een bank te Amsterdam over roof uit bankkluisjes in het betreffende bankkantoor en over de afhandeling na de oorlog.

Het dossier begint met een vastlegging van de verplichte opgave in mei 1942 aan Liro over aanwezige kluisjes van Joden.

Vervolgens wordt in het dossier melding gemaakt van het openmaken (dan zijn beide sleutels aanwezig) dan wel het openboren (dan is door de huurder van het kluisje zijn sleutel niet ingeleverd) van het kluisje.

Van de openingen van de kluisjes in opdracht van en in aanwezigheid van een vertegenwoordiger van het Devisenschutzkommando of van Liro of van een Verwalter zijn blijkens het dossier verslagen opgesteld door een notaris.

Uit het betreffende dossier blijkt dat in 1942 16 kluisjes zijn ontruimd op last van het Devisenschutzkommando, 34 op last van Liro, 1 op last van een Verwalter en 5 met medewerking van de Joodse huurders wegens inleverplicht van effecten. In een aantal gevallen, zo blijkt uit de verslagen van de notaris, werd de trommel uit de kluis gehaald, daarna verzegeld en in de open kluisruimte geplaatst.

Na de oorlog werden eigenaren van die verzegelde trommels aangeschreven om bij de opening van hun trommel aanwezig te zijn. Meer archiefmateriaal over het openmaken van kluisjes dan het bovengemelde dossier heeft de commissie niet aangetroffen.

Voer- en vaartuigen, paarden

5.5.4. Op grond van de tweede Liro-verordening VO 58/42 moesten Joden hun bezit van voertuigen, vaartuigen en paarden aanmelden bij de Zentralstelle für die Jüdische Auswanderung. Gelet op de strategische waarde van deze goederen heeft de bezetter ervoor gezorgd dat het grootste gedeelte van de gevorderde zaken in gebruik kon worden genomen door Duitse militaire en civiele instanties, in het bijzonder de Wehrmacht.

Door vorderingen heeft de bezetter deze goederen ook verkregen uit het bezit van niet-Joden. Fietsen moesten door een ieder worden ingeleverd op grond van beschikkingen van de Generalkommissar für das Sicherheitswesen. Een en ander vond plaats in de zomer van 1942.

Ook radiotoestellen werden gevorderd.

Na de bevrijding is in het algemeen geen schadevergoeding verleend voor het verlies van voornoemde eigendommen. Rechtsherstel was niet mogelijk omdat goederen in gebruik van de Wehrmacht als

oorlogsbuit werden beschouwd en omdat vorderingen op vijandelijke staten, waar de Wehrmacht een onderdeel van was, krachtens het Besluit Vijandelijk Vermogen E 133 niet werden erkend. De commissie heeft geen archiefmateriaal aangetroffen waaruit zou kunnen blijken wat er met de voer-, vaartuigen en paarden is gebeurd.

Verzamelingen en collecties

5.5.5. Schadevergoedingen voor in de oorlog bij Liro ingeleverde verzamelingen en collecties, veelal postzegels en munten bevattend, die na de oorlog niet meer werden aangetroffen, zijn via de zogenoemde L-claims ontvangen. In de oorlog zijn ook verzamelingen en collecties betreffende kunst en antiek geroofd of onder dwang verkocht. Gewoonlijk werden die niet ingeleverd bij Liro. Na de oorlog zijn acties ondernomen om die verzamelingen en collecties te recupereren. In het uitgebreide archief van de Stichting Nederlandse Kunst zijn hier verslagen van opgenomen. Ook wordt gewezen op de voordracht van Graswinckel over de restitutie van naar Duitsland gevoerde bibliotheken en archieven. De Commissie Ekkart onderzoekt momenteel de herkomst van de zogenoemde Nederlands Kunstbezit-collectie, die een restant is van de na de Tweede Wereldoorlog uit Duitsland gerecupereerde kunstwerken. Een van de in de opdracht aan die commissie gestelde vragen is of het mogelijk is om gegevens omtrent de oorspronkelijke eigenaren van die kunstvoorwerpen nog te achterhalen.

5.6. Kosten bewindvoering NBI

Beschikbare informatie

5.6.1. Het NBI werd na de oorlog belast met het beheer van circa 175.000 vijandelijke en Duitse vermogens alsmede met de bewindvoering van circa 28.000 voornamelijk Joodse onbeheerde nalatenschappen.

De commissie heeft willen onderzoeken welke kosten door het NBI in rekening werden gebracht aan die onbeheerde nalatenschappen wegens kosten van die bewindvoering.

De commissie heeft in de jaarverslagen van het NBI en in de accountantsrapporten betreffende de controle van de jaarrekeningen van het NBI echter geen specifieke informatie aangetroffen over de kosten van de bewindvoeringen. In de geraadpleegde verantwoordingen werden de kosten c.q. retributies vanwege eigen en vreemd beheer/bewindvoering niet gesplitst getoond.

Raming kosten

5.6.2. De totale kosten van het NBI over de jaren 1945 tot 1967 hebben circa f 102,3 miljoen bedragen. Dat betreft een periode van circa 20 jaar, dus gemiddeld per jaar circa f 5,1 miljoen. Uitgaande van in totaal 203.000 beheren en bewindvoeringen zou dat dan neerkomen op gemiddeld f 25 per beheer of bewindvoering per jaar. De commissie heeft bij haar onderzoek in de dossiers van de bewindvoeringen geconstateerd dat de jaarlijkse minimumheffing circa f 44 bedroeg. Anderzijds kwamen in de onbeheerde nalatenschappen ook diverse boedels voor waar het vermogen nihil was en geen heffing werd opgelegd. Het hiervoor berekende gemiddelde van f 25 per bewindvoering kan dan ook niet als bijzonder hoog worden aangemerkt.

Het merendeel van de bewindvoeringen heeft zich uitgestrekt over de periode van 1945 tot 1950; daarna nam het aantal bewindvoeringen snel af vanwege de al eerder gememoreerde "Wet, houdende voorzieningen betreffende het opmaken van akten van overlijden van vermisten".

De commissie gaat er voor haar berekening dan ook van uit dat er circa zes jaren bewindvoering heeft plaatsgevonden. De kosten daarvan worden geraamd op $6 \times 28.000 \times f 25$, ofwel in totaal ruim f 4 miljoen.

De commissie gaat er bij gebrek aan nadere informatie van uit dat hierin ook de kosten van het naoorlogs beheer van de roofinstanties zoals Omnia, Nagu, Cncv en Ngv zijn begrepen.

Conclusie

5.6.3. Op grond van het vorenstaande stelt de commissie dat de kosten van de bewindvoeringen van Joodse onbeheerde nalatenschappen en van het beheer van genoemde roofinstanties na de oorlog ten minste f 4 miljoen hebben bedragen. Haar conclusie is dat gelet op de overwegingen geldende voor de Cadsu-kosten als verwoord in haar visie daaromtrent, opgenomen in punt 3.2.7., een bedrag van f 4 miljoen in de vorm van een collectieve uitkering ter beschikking van de Joodse gemeenschap dient te worden gesteld.

6. Uitkeringen aan nazi-vervolgden

6.1. Regelgeving

Taak Cadsu

6.1.1. Het Centraal Afwikkelingsbureau Duitse Schadeuitkeringen (Cadsu) werd in 1963 belast met een nieuwe taak. Dit betrof de uitvoering van de regeling inzake vergoedingen voor immateriële schade op grond van het door Nederland met Duitsland gesloten Financieel Verdrag.

Financieel Verdrag

6.1.2. In het KB van 22 mei 1963, Stb. 220, houdende vaststelling van een regeling inzake uitkeringen aan nazi-vervolgden, wordt de considerans aldus weergegeven “dat Nederland ingevolge het Financiële Verdrag van 8 april 1960, Trb. 70, tussen het Koninkrijk der Nederlanden en de Bondsrepubliek Duitsland van de Bondsrepubliek Duitsland betalingen zal ontvangen waarin een bedrag van DM 125 miljoen met het oog op de vorderingen naar voren gebracht ten behoeve van de Nederlanders, die om redenen van ras, geloof of wereldbeschouwing getroffen zijn door de nationaal-socialistische vervolgingsmaatregelen, ter vergoeding van welk bedrag regelen dienen te worden gesteld”.

Categorieën

6.1.3. Met betrekking tot de verdeling van de tegenwaarde van het bedrag van DM 125 miljoen onderscheidde de regeling oorspronkelijk drie categorieën van nazi-vervolgden waarvoor bepaalde verhoudingsgetallen werden aangegeven. Die categorieën waren:

- a. vervolgden die gedurende in totaal drie maanden of langer door de bezetter aan vrijheidsberoving werden onderworpen;
- b. vervolgden op wie door de bezetter de verplichting werd opgelegd de Jodenster te dragen;
- c. vervolgden die door de bezetter aan sterilisatie werden onderworpen.

Onder vervolgden worden mede begrepen echtgenoten en rechtstreekse nabestaanden van overleden vervolgden.

Het ontbreken van de mogelijkheid om een uitkering te verkrijgen wegens door de nazi-vervolgving opgetreden invaliditeit gaf in de

Tweede Kamer aanleiding tot kritiek. Er werd op aangedrongen om deze categorie van personen eveneens voor een uitkering in aanmerking te brengen. Uiteindelijk werd het invaliditeitscriterium onder bepaalde voorwaarden aan de drie eerdergenoemde categorieën toegevoegd.

6.2. Claimbedragen

Op 27 juni 1966 kon het Hoofd Cadsu aan de Minister van Financiën het eindresultaat melden. Aan het toen uitgebrachte Eindverslag kan het volgende worden ontleend.

In totaal waren bij het Cadsu behandeld 60.601 aanvragen waarvan er 7.920 werden afgewezen, terwijl er 1.232 moesten vervallen door voeging met een andere aanvraag van dezelfde persoon. Voor betaling kwamen derhalve in aanmerking 51.449 aanvragen (60.601 verminderd met 7.920 en 1.232). Onder deze 51.449 aanvragen bevonden zich echter 343 aanvragen waarvoor het verhoudingsgetal op 0 moest worden gesteld omdat de duur van de vrijheidsberoving en (of van het sterdragen) minder dan het voorgeschreven minimum aantal maanden bedroeg. Deze 343 aanvragen kwamen zodoende niet voor enige betaling in aanmerking waarmee het totale aantal aanvragen waarvoor betaling diende te geschieden, op 51.106 kwam te staan. Van de tegenwaarde van het totale voor uitkering beschikbare bedrag van DM 125 miljoen, zijnde f 113,1 miljoen kon een bedrag van ruim f 113 miljoen als betaling worden geboekt. Het resterende bedrag van circa f 88.000 is door de Minister van Financiën in gelijke delen verdeeld over de Stichting Joods Maatschappelijk Werk ten behoeve van de Joodse oorlogsslachtoffers en de Stichting 1940-1945 ten behoeve van de slachtoffers van het verzet.

6.3. Beroepszaken

In de Regeling van 22 mei 1963 was, naast een Raad van Advies, ook voorzien in een College van Scheidslieden. Bij dit college konden belanghebbenden die niet akkoord gingen met de door het Hoofd Cadsu genomen beslissing, binnen één maand nadat deze beslissing aan hen was toegezonden, in beroep komen. Het Eindverslag geeft ook over de verrichtingen van dit college informatie. Eind 1965 was het totale aantal beroepszaken gestegen tot 3.459, waarvan 1.412 betrekking hadden op toegekende verhoudingsgetallen en 2.047 op afwijzingen. In totaal heeft het college 3.365 uitspraken gedaan, terwijl op grond van het door het Hoofd Cadsu uitgebracht advies in 102 gevallen het beroep wederom werd ingetrokken. Het totale aantal beroepszaken maakt rond 6% uit van alle door het Cadsu behandelde aanvragen.

6.4. Afronding

Het eindverslag vermeldt aan het slot dat uiteindelijk het Cadsu over het geheel genomen een goede beoordeling en de nodige waardering voor zijn werk heeft mogen ervaren. Bij haar nasporingen onder meer naar aanleiding van binnengekomen brieven, is ook de commissie tot een positief oordeel gekomen. Zij voegt hier nog aan toe dat het op deze vergoeding voor immateriële schaden betrekking hebbende archief van Cadsu behouden is gebleven, in tegenstelling tot het Cadsu-archief betreffende materiële zaken dat verloren is gegaan (zie paragraaf 1.4.)

Werden de apparaatskosten van Cadsu betreffende de afhandeling van de claims in het kader van het BRÜG aan de slachtoffers in rekening gebracht – de mening van de commissie daarover wordt gegeven in de punten 3.2.7. en 4.1.7. – voor de uitkeringen aan nazi- vervolgden werden dergelijke kosten, zijnde een bedrag van f 2,7 miljoen, voor rekening van de Staat genomen.

7. Rechtsherstel en bejegening

7.1. Kosten kampen Westerbork en Vught

Beperkte vergoeding

7.1.1. In de loop van de jaren 1943 en 1944 zijn in opdracht van Seyss-Inquart door de VVRA grote bedragen ter beschikking gesteld voor bouw, onderhoud en exploitatie van de kampen Westerbork en Vught, alsmede voor de kosten van het Judenreferat. Deze bedragen tot een totaal van f 25,9 miljoen werden door VVRA betaald uit “het geliquideerde Joodse vermogen”, afkomstig van de door de Joden bij Liro ingeleverde gelden.

Blijkens de Memorie van Antwoord Tweede Kamer Rijksbegroting dienstjaar 1949 van 25 november 1948 achtte de Minister van Financiën een vergoeding voor de oprichting en instandhouding van de kampen Westerbork en Vught ad f 25,9 miljoen niet aanvaardbaar, en wel omdat deze schade zou zijn ontstaan uit hoofde van fouten, gemaakt door de Duitse bezetter.

Deze zaak is op 30 november 1948 bij de behandeling van de Rijksbegroting dienstjaar 1949 in de Tweede Kamer aan de orde geweest, bij welke gelegenheid de Minister van Financiën zich bereid toonde te laten onderzoeken of er geen goede gronden zijn aan te geven om de kosten van deze kampen terug te brengen in het vermogen van LVVS.

Hij zou daartoe advies inwinnen bij de beheerders van LVVS/VVRA.

Ook in de Eerste Kamer heeft dit vraagstuk blijkens het voorlopig verslag van de Commissie van Rapporteurs over het ontwerp van wet Rijksbegroting dienstjaar 1949 de aandacht getrokken. Genoemde commissie achtte het niet wel verdedigbaar, dat onze Joodse landgenoten, die reeds zo zwaar waren getroffen ook nog het verlies van het bedrag van f 25,9 miljoen zouden moeten dragen. De Minister deelde op 3 maart 1949 mede dat voorzichtigheid geboden was, omdat het hier zou gaan om een vorm van vergoeding van niet-materiële oorlogsschade. Hij zegde toe dit vraagstuk opnieuw te bezien, meer in de sfeer van de sociale gerechtigheid dan in een sfeer van stellig recht.

Besprekingen tussen beheerders-vereffenaars van LVVS/VVRA en het Ministerie van Financiën hebben niet geleid tot een volledige vergoeding door de Staat. Blijkens een brief aan de beheerders-vereffenaars van 23 december 1949 werd volstaan met een vergoeding aan de boedel VVRA tot een bedrag, gelijk aan de

getaxeerde waarde van de overgenomen kampen, ter waarde van f 5,6 miljoen. Een bedrag van f 20,3 miljoen bleef derhalve onvergoed. De commissie is nagegaan wat de beweegredenen zijn geweest om aldus te handelen.

Beweegredenen Minister van Financiën

7.1.2. De beweegredenen van de Minister van Financiën om te volstaan met een vergoeding van f 5,6 miljoen zijn vermeld in een uiteenzetting over deze kwestie, voorkomende in de Memorie van Antwoord Eerste Kamer d.d. 16 februari 1950 naar aanleiding van het Voorlopig Verslag Rijksbegroting 1950, luidende: "Met betrekking tot het bedrag, dat de Staat zal vergoeden voor de overneming van de kampen Westerbork en Vught zij opgemerkt, dat de Staat in principe niet aansprakelijk kan worden gesteld voor de wijze, waarop de bezettende macht bedoelde kampen heeft menen te moeten financieren.

Aangezien hij evenwel aan de andere zijde uit bedoelde handelwijze van de bezetter ook geen voordeel wenst te trekken, is hij bereid de waardevermeerdering van het kamp Westerbork en de overnemingswaarde van het kamp Vught ad tezamen f 5,6 miljoen te vergoeden. Voor het overige is het verlies van de boedel VVRA als niet-materiële oorlogsschade te beschouwen. Een vergoeding uit dien hoofde zou ook tegenover andere groepen, die door de bezetting niet-materiële schade hebben geleden en daarvoor uit hoofde van de voor vergoeding van oorlogsschade bestaande regelen geen uitkering ontvangen, niet billijk zijn. Tenslotte wijst ondergetekende erop, dat het wel aangevoerde, sterk tot het gevoel sprekende argument, dat ten gevolge van de weigering van de Staat om te dezer zake meer te betalen dan het bedrag van f 5,6 miljoen de reeds zo zwaar getroffen Joodse bevolkingsgroep belast wordt met de kosten van haar eigen mishandeling door de bezetter, niet opgaat. Afgezien daarvan dat o.a. ten gevolge van rechtsherstel uiteindelijk de groep der crediteuren van VVRA voor een belangrijk deel zal bestaan uit anderen dan leden van de Joodse bevolkingsgroep, dient in het oog te worden gehouden, dat de benadeling van de boedel van de VVRA en mitsdien van de crediteuren van dit lichaam het gevolg is geweest van een – ongetwijfeld onrechtmatig – handelen van de bezetter. Die benadeling heeft tijdens de bezetting plaats-gevonden. Enige wijziging in de daardoor veroorzaakte toestand brengt de weigering van de Staat, om meer dan voormeld bedrag te betalen, niet. Men

kan slechts zeggen, dat een andere opvatting van de Staat zou hebben geleid tot het goedmaken van die geleden schade. Uit bovenstaande blijkt waarom de ondergetekende gemeend heeft tot zodanige vergoeding niet te mogen medewerken.”

Op 21 februari 1950 is hierop door een van de leden van de Eerste Kamer gereageerd met de suggestie of dit geval niet wat uitzonderlijk zou kunnen worden behandeld. In zijn antwoord op 22 februari 1950 hield de minister voet bij stuk en zei dat voor de getroffen en geen uitzondering kon worden gemaakt.

Op 30 november 1951 is in de Tweede Kamer bij de behandeling van de Rijksbegroting dienstjaar 1952 door een van de leden wederom een pleidooi gehouden voor vergoeding van de kosten van de kampen. De Minister van Financiën antwoordde op 4 december 1951 dat dit onaanvaardbaar was, niet alleen in verband met de huidige toestand van 's lands financiën, doch ook op grond van het feit dat hierdoor een precedent zou worden geschapen ten aanzien van de immateriële oorlogsschade. Dit zou leiden tot een grote ongelijkheid en onbillijkheid ten opzichte van andere oorlogsslachtoffers. Voorzover de commissie kan nagaan is daarna van de zijde van de Staten-Generaal niet meer op de zaak teruggekomen.

Visie commissie

7.1.3. De commissie heeft ernstig bezwaar tegen de redenering van de minister als weergegeven in punt 7.1.2., om niet het bedrag van f 25,9 miljoen maar slechts f 5,6 miljoen te vergoeden. Zij laat in het midden of er hier niet sprake is van ongerechtvaardigde verrijking ten aanzien waarvan het nieuwe artikel 6:212 van het Burgerlijk Wetboek – vastleggend hetgeen reeds eerder in het ongeschreven privaatrecht werd aanvaard – bepaalt dat degene die ongerechtvaardigd is verrijkt ten koste van een ander, verplicht is, voorzover dat redelijk is, diens schade te vergoeden tot het bedrag van zijn verrijking. Het bezwaar van de commissie is erop gericht, dat de minister het deed voorkomen alsof deze aangelegenheid louter als een commerciële-juridische transactie is te beschouwen, waarbij voor de overgenomen opstallen niet meer dan de getaxeerde waarde moet worden betaald.

Het probleem is echter breder en voor de beoordeling daarvan gelden andere dan alleen juridische argumenten. Juist het tot het gevoel sprekende argument, hoewel genoemd maar zonder overtuigende uitleg afgewezen, dient hier de doorslag te geven. De

uitspraak dat de weigering van de Staat om meer dan f 5,6 miljoen te betalen geen wijziging brengt in de toestand, ontstaan wegens benadeling van de boedel door de bezetter, gaat namelijk geheel voorbij aan de toestand, ontstaan door de gevolgen van die benadeling. Die bleven niet beperkt tot het benadelen van de boedel in kwestie. Bedacht moet worden dat de met de Joodse gelden betaalde kampen Westerbork en Vught de verzamelplaatsen zijn geweest, van-waaruit de Joden zijn gedeporteerd naar Auschwitz en andere concentratiekampen. De weigering van de Staat om het bedrag van f 20,3 miljoen te vergoeden, houdt derhalve in dat de Joden dit onderdeel van hun deportatie – en dat was meer dan een mishandeling, maar een begin van wegvoeren dat voor de meesten tot de dood leidde – zelf hebben betaald. Dat moet voor Nederland toch een ondraaglijke gedachte zijn.

Conclusie

7.1.4. Op grond van het vorenstaande is de commissie tot de conclusie gekomen dat de Staat ten minste het bedrag van f 20,3 miljoen in de vorm van een collectieve uitkering ter beschikking van de Joodse gemeenschap dient te stellen, niet zozeer om geleden schade goed te maken – moord kan immers niet met geld worden goedgeemaakt – maar meer als een vanuit moreel oogpunt ingegeven gebaar om een zekere genoegdoening te geven voor de doorstane angsten en het ondervonden leed in deze kampen, die in feite voor de meesten het begin van de weg naar vernietiging waren. Zo'n gebaar kan toch door niemand als onbillijk worden beschouwd!

7.2. Doorberekening belastingbedragen

Pauschregelung

7.2.1. In de jaren 1941 en 1942 inde de Belastingdienst openstaande aanslagen, opgelegd aan Joden, ten laste van hun rekeningen bij Liro.

Uit het eindverslag LVVS is gebleken dat in de loop van 1943 door Liro een bedrag van f 8 miljoen is betaald aan de Belastingdienst ter voldoening van door Joden nog verschuldigde belastingen. Deze betaling geschiedde op grond van de zogenoemde "Pauschregelung", die de Liro-bestuurders, aangesteld door de Duitse Verwaltungstreuhänder, waren overeengekomen met de toen fungerend Secretaris-Generaal, hoofd van het Departement van Financiën. Het bedrag werd ten laste van het zogenaamde "Sammelkonto" geboekt. Deze feiten, alsmede het feit dat in 1952 circa f 2,5 miljoen is terugbetaald, waren voor de commissie aanleiding te onderzoeken of in dezen correct is gehandeld ten opzichte van de Joodse rekeninghouders bij Liro/LVVS.

Onduidelijkheid

7.2.2 Uit correspondentie die kort na de totstandkoming van de overeenkomst is gevoerd, wordt de indruk verkregen dat de partijen, genoemd in het vorige punt, met die overeenkomst een verschillende bedoeling hebben gehad. Het door de bezettende macht aangestelde bestuur van Liro meende dat door de betaling van f 8 miljoen alle particuliere belastingschulden van Joodse rekeninghouders waren afgekocht. Kennelijk wilde de bezetter de resterende Joodse gelden "veilig" stellen ten behoeve van het Duitse Rijk. Een verdere betaling van door Joden verschuldigde belastingen door Liro werd namelijk verboden. De Belastingdienst daarentegen beschouwde de betaling als een slechts gedeeltelijke afdoening van de in december 1943 nog openstaande particuliere belastingaanslagen van Joden over 1941 en 1942.

Na de bevrijding heeft de Minister van Financiën aan deze spraakverwarring een einde gemaakt. Inmiddels was vastgesteld dat het bedrag van f 8 miljoen ongeveer 46% van de openstaande belastingschulden bedroeg. De fiscus heeft toen op elk van die op een verzamellijst geplaatste posten 46% afgeboekt. De minister verklaarde zich in september 1946 bereid af te zien van invordering van het resterende gedeelte (54%) van de in die lijst voorkomende posten.

Wijze van inning

7.2.3 Ten gevolge van deze beslissingen moesten de beheerders-vereffenaars LVVS de individuele rekeninghouders belasten voor de bedragen, die de Belastingdienst op de aanslagen van die rekeninghouders had afgeboekt. Het heeft echter tot maart 1949 geduurd alvorens de desbetreffende gegevens voor de Belastingdienst aan de beheerders-vereffenaars op lijsten werden verstrekt. Toen bleek dat het totaal van de door de Belastingdienst afgeboekte posten aanzienlijk minder was dan de f 8 miljoen. Voorts kwam bij het verwerken van de gegevens aan het licht dat op de lijsten een aantal personen voorkwam, dat hetzij geen rekeninghouder bij LVVS was, hetzij wel rekeninghouder zijnde onvoldoende creditsaldo had om LVVS in staat te stellen de rekening te belasten. Ten slotte bleken op de lijsten verschillende posten te staan, die door het verloren gaan van gegevens bij de Belastingdienst niet waren te identificeren met bepaalde rekeninghouders van LVVS.

Correctie

7.2.4 Het totale bedrag dat betrekking had op de hierbovengenoemde problematiek bedroeg circa f 2,5 miljoen. De beheerders-vereffenaars LVVS waren van mening dat het Ministerie van Financiën dit bedrag aan LVVS zou moeten terugbetalen, omdat de bedragen waaruit dit bedrag was samengesteld niet meer door LVVS te incasseren waren, hetgeen erop neer zou komen dat crediteuren van LVVS die over een creditsaldo beschikten, de belasting voor anderen zouden betalen. De beheerders-vereffenaars hebben zich dan ook herhaaldelijk tot het Ministerie van Financiën gewend om de terugbetaling te bewerkstelligen. Zij kregen echter – ook bij herhaald rappel op hun brieven – geen antwoord. Eind juni 1951 hebben de beheerders-vereffenaars zich gewend tot de Afdeling Rechtspraak van de Raad voor het Rechtsherstel. Uiteindelijk heeft het Ministerie van Financiën in september 1952 het bedrag van circa f 2,5 miljoen aan LVVS gecorrigeerd en terugbetaald.

Visie commissie

7.2.5. De commissie is van mening dat de betaling van f 8 miljoen op grond van de Pauschregelung als onrechtmatig dient te worden beschouwd, en wel omdat:

- a. deze betaling is verricht op grond van de bevoegdheden, ontleend aan de Verordeningen op het Joods vermogen 148/41 en 58/42, welke verordeningen zijn vermeld in lijst A als bedoeld in het Besluit Bezettingsmaatregelen (E93) en daardoor is geschied op grond van maatregelen van de vijand, die krachtens artikel 16 E93 geacht kunnen worden nimmer van kracht te zijn geweest;
- b. partijen door deze overeenkomst zonder medeweten van de Joodse rekeninghouders hebben beschikt over hun creditsaldi bij Liro, terwijl bovendien het via deze betaling verwerken van de aan de Joden opgelegde belastingaanslagen niet ondubbelzinnig was geregeld.

De Staat heeft echter na de bevrijding deze maatregel van de bezetter aanvaard, heeft daarop correcties aangebracht en heeft uiteindelijk de foutief toegerekende bedragen (circa f 2,5 miljoen) aan LVVS terugbetaald. Ook is afgezien van het invorderen van het restant (54%) van de oorspronkelijke belastingschuld van de Joden. De tijd die Financiën heeft genomen om deze kwestie te behandelen en ten slotte na 6 jaar – dankzij de vasthoudendheid van de beheerders-vereffenaars – af te doen, is onevenredig lang geweest, is incorrect, en daarom te laken. Zowel de beheerders-vereffenaars als de betrokken rekeninghouders hebben namelijk jarenlang in onzekerheid verkeerd over de afwikkeling van de Liro/LVVS-tegoeden.

Conclusie

7.2.6. Gelet op hetgeen in het vorige punt, met name onder a. en b. is vermeld, is de commissie van mening dat het beter ware geweest wanneer de Staat in het geheel had afgezien van het via Liro geïnde deel van de belastingaanslagen, zijnde 46%. Bovendien dient hierbij in aanmerking te worden genomen dat de belastingschulden voor een groot deel betrekking hadden op een periode, waarin een groot deel van de Joodse rekeninghouders al door de nazi's was vermoord. De commissie komt dan ook tot de conclusie dat op grond van het vorenstaande de Staat het restant van het via Liro geïnde deel van de belastingaanslagen ad f 5,5 miljoen (zijnde f 8 miljoen minus de daarop aangebrachte correctie als genoemd in punt 7.2.4. ad f 2,5 miljoen), ook al is dat nu verjaard, dient te vergoeden door dit bedrag in de vorm van een collectieve uitkering ter beschikking te stellen aan de Joodse gemeenschap, daarmee tot uitdrukking brengend dat de afwikkeling van de vijandelijke Pauschregeling in de naoorlogse jaren op incorrecte en toen onrechtmatige wijze heeft plaatsgevonden.

7.3. Successierechten, onbeheerde nalatenschappen, notariële tarieven, rente

Heffing van successierecht

7.3.1. In de ministeriële aanschrijvingen van 27 september 1945 en 26 november 1946 is door de Minister van Financiën voorgeschreven dat van alle Joodse of aan Joden opgekomen boedels waarvan nog geen aangifte was gedaan, alsnog een memorie moest worden gevorderd, tenzij het financiële belang gering was of de verjaring reeds was ingetreden.

Over de uitleg van deze aanschrijvingen is in 1951 enige discussie ontstaan naar aanleiding van een artikel van mr H. A. Drielsma in het Weekblad voor Privaatrecht, Notaris-ambt en Registratie van 17 en 24 februari 1951/no. 4178 en 4179. Zijn stelling was dat beslissend was de rechtstoestand ten tijde van het overlijden en dat mitsdien niet mede in de heffing mocht worden betrokken hetgeen nadien was opgekomen zoals de door Liro/LVVS gedane of nog komende liquidatie-uitkeringen. Aan deze onzekerheden die tot vragen van inspecteurs en hoofdinspecteurs van de registratie en successie leidden, heeft de Minister van Financiën op 5 oktober 1951 een einde gemaakt. Bevestigd werd dat zaken die door rechtsherstel in de boedel zijn teruggekeerd, dienen te worden aangegeven en wel naar de waarde op de sterfdag. Van dit standpunt is nadien niet afgeweken.

Hoewel gebleken is dat dit standpunt heeft kunnen leiden tot hoge aanslagen voor successierechten die voor betrokkenen veelal moeilijk te aanvaarden waren, is de commissie van mening dat de uiteindelijke beslissing van de minister thans niet meer ter discussie dient te worden gesteld, en wel omdat het hier de toepassing van een wettelijk voorschrift betreft en voorts omdat bij een eventuele herziening van dit voorschrift voor talloze individuele gevallen het gelijkheidsbeginsel als uiteengezet in hoofdstuk 2 in het gedrang zou kunnen komen.

Afwikkeling van onbeheerde nalatenschappen

7.3.2. Voor de afwikkeling van onbeheerde nalatenschappen geeft het Burgerlijk Wetboek boek 3 in de artikelen 1172-1176 en artikel 879, lid 2 een regeling. Deze komt op het volgende neer: van een onbeheerde nalatenschap is sprake wanneer bij het openvallen van een nalatenschap zich niemand op doet die daarop aanspraak maakt

of wanneer de bekende erfgenamen die verwerpen. Op verzoek van belanghebbenden of op de voordracht van het Openbaar Ministerie wordt dan een curator benoemd. Die moet de nodige maatregelen treffen, zoals het opsporen van de erfgenamen, de nalatenschap beheren en tot effenheid brengen. Indien zich na verloop van drie jaren, te rekenen van het openvallen van de nalatenschap, geen erfgenaam opdoet zal de slotrekening moeten worden gedaan aan de Staat die bevoegd zal zijn zich bij voorrang in bezit der nagelaten goederen te doen stellen. De goederen vervallen aan de Staat onder de last om de schulden te voldoen voorzover de waarde van de goederen toereikend is.

Uit deze artikelen blijkt al de bijzondere positie van de Staat. Die wordt bevestigd door de Comptabiliteitswet die de Minister van Financiën met het beheer en de afwikkeling belast. Het zijn met name de inspecteurs der Registratie en Successie en die der Domeinen die voor die taken zijn aangewezen. In het KB van 18 oktober 1933, no. 32, de instructie Domeinen 1939 en de aanschrijving van 27 februari 1952, no. 40, afdelingen Domeinen en Organisatie van de Belastingdienst, zijn de daarvoor geldende regels neergelegd.

De commissie heeft gerede twijfel of deze bijzondere positie en verantwoordelijkheid van de Staat en met name van de Minister van Financiën heeft geleid tot een consistent en naar buiten kenbaar gemaakt beleid. Veeleer bestaat de indruk dat grote vrijheid is gelaten aan al degenen die met de afwikkeling van onbeheerde nalatenschappen belast waren, en dat derhalve toen van een uiterst ondoorzichtige situatie sprake was. Bij het Ministerie van Financiën wordt thans nagegaan welke nalatenschappen vermeld in de legger der Onbeheerde Nalatenschappen afkomstig zijn van Joodse erflaters. Overigens zij nog gewezen op punt 2.2.3. waar een toekenning van een bedrag van f 2 miljoen ten laste van de Consignatiekas ter sprake kwam.

Notariële tarieven

7.3.3. Omdat in enkele bij de commissie binnengekomen brieven opmerkingen voorkwamen over de hoogte van door notarissen berekende tarieven bij de afwikkeling van boedels, heeft de commissie ook daarop de aandacht gericht. Zoals onder punt 5.1.2. is opgemerkt, blijkt het niet eenvoudig door raadpleging van het NBI-archief te achterhalen wie als boedelnotaris is opgetreden. Ook bij andere onderzoeken van de commissie zijn geen gegevens over notariële tarieven en de toepassing daarvan gevonden. Desgevraagd

heeft de Koninklijke Notariële Beroepsorganisatie aan de commissie bericht ook geen nadere gegevens te kunnen verstrekken.

Voor de afwikkeling van boedels – aldus het bericht – bestond toen een minimumtarief dat van een aantal factoren afhankelijk was, waaronder het saldo van de boedel. Het honorarium mocht in principe niet onder het minimumtarief liggen, maar men mocht afhankelijk van de werkzaamheden – en met de Joodse inboedels was regelmatig meer werk gemoeid dan het minimale – wel meer rekenen. Formeel geregelde afwijkingen van dit minimumtarief of afspraken over de toepassing daarvan ten aanzien van de Joodse boedels zijn de commissie niet bekend.

Rente

7.3.4. Mede naar aanleiding van opmerkingen over niet-toekenning van rentevergoeding over door de overheid beheerde Joodse tegoeden is de commissie bij onderzoek gebleken, dat de Staat der Nederlanden als regel geen rente vergoedt over tegoeden die voor derden worden gehouden of door de Staat zijn verschuldigd. Gedurende de onderzochte periode van het rechtsherstel inzake Joodse tegoeden is dit ook een constante gedragslijn geweest. Sedert 1987 is de Belastingdienst ertoe overgegaan onder bepaalde voorwaarden rente toe te kennen op verschuldigde belastingteruggaven. Deze toekenning kan naar het oordeel van de commissie niet redengevend zijn om thans en in afwijking van de algemeen gevolgde gedragslijn alsnog over te gaan tot het met terugwerkende kracht aan individuele personen of organisaties toekennen van rente over door de Staat verschuldigde bedragen, die verband houden met handelingen tijdens een voor 1987 liggende periode.

Ook het gelijkheidsbeginsel als hiervoor in hoofdstuk 2 genoemd, verzet zich tegen een dergelijke toekenning.

8. Meldpunt

8.1. Instelling

Toen op 10 december 1997 de commissie werd ingesteld, besloot zij tegelijkertijd tot het instellen van een meldpunt waar geïnteresseerden zowel telefonisch als schriftelijk mogelijke aanwijzingen ten behoeve van het door de commissie uit te voeren onderzoek konden verstrekken.

Doordat diezelfde avond reeds het telefoonnummer van het meldpunt op de televisie bekend werd gemaakt, ontving de commissie al direct na de instelling zeer veel telefoongesprekken. Omdat het onmogelijk bleek de inkomende telefoongesprekken allemaal direct door de medewerkers van het meldpunt te doen beantwoorden, werd besloten de gesprekken die wegens een bezette lijn niet konden worden doorverbonden, via een zogenoemd "switch centre" te leiden. In dat centrum werden de namen en telefoonnummers van de bellers genoteerd, zodat die op een rustiger moment door de medewerkers van het meldpunt konden worden teruggebeld.

Tot eind december kwamen alleen al via dat centrum ruim 170 telefoongesprekken binnen; alle genoteerde telefoonnummers werden teruggebeld. Aan alle bellers werd het postbusnummer van het meldpunt van de commissie doorgegeven. Dit resulteerde in een grote hoeveelheid brieven, waarvan het merendeel in de maanden december 1997 en januari en februari 1998 werd ontvangen. Alle brieven kregen een ontvangstbevestiging, waarin tevens mededeling werd gedaan van de twee taakopdrachten van de commissie. In totaal zijn bij het meldpunt 215 brieven ontvangen.

8.2. Strekking brieven

Het overgrote deel van de ontvangen brieven bevatte in hoofdzaak verzoeken aan de commissie om inlichtingen.

Zo vroegen 140 brieven of, en zo ja welke, informatie over hun familieleden in de Liro-archieven voorkwam, 24 vroegen informatie over schadevergoeding voor geroofd huisraad, 53 vroegen informatie over specifieke bedrijven of nalatenschappen, waarvan in 38 gevallen onderzoek in het NBI-archief noodzakelijk bleek en in 15 gevallen in het Omnia-archief. In 8 gevallen werd informatie gevraagd over Sperrstempels.

In twee brieven werd melding gemaakt van het achterwege blijven na de oorlog van Rechtsherstel met betrekking tot onroerend goed. De commissie heeft in die gevallen kadastrale recherche doen uitvoeren

en in beide gevallen geconstateerd dat Rechtsherstel wel heeft plaatsgevonden.

Voorts bereikten de commissie vragen die niet op haar onderzoeksterrein lagen, maar op die van de Commissie Scholten. Het betrof voornamelijk vragen over effecten en verzekeringen. Die vragen zijn doorgeleid aan de Commissie Scholten.

In verscheidene brieven werd door de briefschrijvers ingegaan op hun verdriet en in enkele gevallen zelfs verbittering over de behandeling na de oorlog. Een aantal briefschrijvers deed hun beklag over de wijze waarop zij of hun ouders door de overheid tegemoet werden getreden en over hun ervaring dat zij niet actief werden benaderd met hulp voor het aanvragen van schadevergoedingen van Sec of Cadsu of bij het zich aanmelden bij LVVS.

Ten slotte ontving de commissie bijna 30 brieven met een diverse inhoud. Het betrof in een aantal gevallen briefschrijvers die in hun bezit zijnde goederen van waarschijnlijk Joodse afkomst wilden teruggeven. De commissie kon hier echter wegens het ontbreken van ook maar enige identificatiemogelijkheid niet behulpzaam zijn. Ook werden brieven ontvangen van briefschrijvers die de commissie op een of andere manier wilden helpen bij het onderzoek. De commissie heeft die briefschrijvers bedankt, maar kon op hun aanbod niet ingaan.

Enkele briefschrijvers stuurden de commissie veel waardevol documentatiemateriaal dat zij nog in hun bezit hadden. Originele bescheiden werden gekopieerd en aan de schrijvers geretourneerd. Ook ontving de commissie enkele brieven met bijzondere aanwijzingen, opmerkingen en kritische vragen voor het onderzoek.

Vrijwel alle ontvangen brieven zijn gebruikt om gericht onderzoek te doen in de desbetreffende archieven. De commissie heeft de resultaten van haar onderzoek aan de briefschrijvers medegedeeld, ook wanneer dat onderzoek geen informatie opleverde.

8.3. Aard gevraagde informatie

Informatie betreffende Liro

8.3.1. Zoals hierboven reeds vermeld, bevatte het merendeel van de ontvangen brieven verzoeken om informatie over familieleden uit het Liro-archief.

Het Liro-archief bestaat in feite uit drie delen, te weten:

- de in december 1997 circa 3.100 teruggevonden Liro-kaarten;

- de bewaard gebleven circa 15.000 op lijsten gezette rekeningoverzichten met saldi van de oorspronkelijke Liro-kaarten (die kaarten zijn echter later vernietigd);
- de lijsten waarop in de oorlog werd genoteerd welke bezittingen nog werden geroofd van diegenen die in Westerbork aankwamen.

De commissie heeft veel hulp ondervonden van JMW en van medewerkers van het Gemeentearchief van Amsterdam bij het zoeken naar informatie voor de briefschrijvers.

Bij dat zoeken bleek dat het vrijwel in alle gevallen noodzakelijk was te kunnen beschikken over de geboortedatum en het laatst bekende adres in Nederland van de persoon waarover informatie werd gevraagd. Bij gehuwde vrouwen bleek dat vermelding van uitsluitend de meisjesnaam niet toereikend was; de gegevens omtrent gehuwde vrouwen werden toen namelijk onder de naam van de echtgenoot vastgelegd.

In minder dan de helft van de onderzochte gevallen kon informatie worden gevonden in de kaarten en op de lijsten. In iets meer gevallen werd wel informatie gevonden op de lijsten betreffende in Westerbork in beslag genomen geld.

In de antwoordbrieven werd een korte schets gegeven van het ontstaan van het Liro-archief en welke delen daarvan tijdens het onderzoek zijn aangetroffen. Wanneer in die delen informatie was vermeld omtrent door briefschrijver opgegeven familieleden is daarvan in de antwoordbrief uitvoerig melding gemaakt. Indien mogelijk zijn van de stukken fotokopieën gevoegd. Ten slotte zijn voorzover van toepassing mededelingen gedaan over nog openstaande bedragen van rekeningsaldi, in beheer bij JMW. Een voorbeeld van zo'n antwoordbrief is geanonimiseerd opgenomen in bijlage 5.

Informatie betreffende geroofd huisraad

8.3.2. Het onderzoek naar informatie over schadevergoeding voor geroofd huisraad leverde aanmerkelijk vaker informatie voor de briefschrijvers op dan het onderzoek in de Liro-archieven. In de bijna 29.000 Jokos-dossiers werd in veel gevallen de gevraagde informatie aangetroffen.

In de antwoordbrief werd een korte uiteenzetting gegeven omtrent de gang van zaken met betrekking tot het "Bundesrückerstattungsgesetz" en het ontstaan van het Jokos-archief. Wanneer daarin informatie werd aangetroffen omtrent door

briefschrijver opgegeven familieleden betreffende vergoedingen voor huisraad, is daarvan uitvoerig melding gemaakt in de antwoordbrief. Een voorbeeld van zo'n brief is geanonimiseerd opgenomen in bijlage 5.

Informatie betreffende NBI en Omnia

8.3.3. Veel vragen werden gesteld over bedrijven en nalatenschappen waardoor onderzoek in het NBI-archief of in het Omnia-archief noodzakelijk bleek.

In de antwoordbrieven aan deze briefschrijvers werd een korte schets gegeven van het ontstaan van het NBI- c.q. Omnia-archief. In die gevallen dat in die archieven informatie werd aangetroffen omtrent door briefschrijvers opgegeven familieleden is daarvan in de antwoordbrief uitvoerig mededeling gedaan. Een voorbeeld van zo'n antwoordbrief is geanonimiseerd opgenomen in bijlage 5.

Informatie betreffende Sperrstempels

8.3.4. In verscheidene brieven werd gewag gemaakt van zogenoemde Sperrstempels. In acht brieven werd nadere informatie verstrekt over de namen en geboortedata van degenen die zo'n Sperrstempel hadden gekocht. In een aantal gevallen beschikte de briefschrijver over een fotokopie van het bewijs van inlevering in de oorlog. Uit diverse brieven viel op te maken dat de briefschrijver in de war werd gebracht door het hoge bedrag dat met de inlevering was gemoeid. De commissie heeft deze briefschrijvers dan ook een toelichting gegeven op de achtergronden van de prijs van een Sperrstempel. Een voorbeeld van een antwoordbrief is opgenomen in bijlage 5.

Claims

8.3.5. De commissie ontving diverse brieven met een claim of verzoek om teruggave van geld of bepaalde goederen. Een briefschrijver deelde mede dat hij als oorlogswaas pas na zeer vele jaren op de hoogte werd gesteld van zijn familieachtergronden. Toen was het te laat om nog bij Cadsu een claim in te dienen voor vergoeding van immateriële schade. Briefschrijver vraagt nu om een financiële compensatie.

In een andere brief werd melding gemaakt van een vlucht in oorlogstijd naar een neutraal land, waar door een vertegenwoordiger van het Ministerie van Buitenlandse Zaken een financieel voorschot werd verstrekt. Na de oorlog moest dat voorschot worden terugbetaald. Brievenvrijver vraagt nu restitutie van dat bedrag. In verscheidene brieven wordt gewag gemaakt van gevorderde boten, auto's, fietsen en radio's, waarvoor na de oorlog geen vergoeding werd ontvangen. Diverse schrijvers vroegen om alsnog een vergoeding hiervoor te ontvangen.

In één geval werd door een buitenlandse advocaat aan de commissie geschreven dat hij een claim wilde indienen op de nalatenschap van een tante van zijn cliënten. De commissie constateerde in dit geval dat bedoelde nalatenschap geheel volgens het opgestelde testament was afgewerkt.

De commissie heeft de brievenvrijvers een antwoord gegeven dat in lijn ligt met de in dit rapport geformuleerde standpunten. Daarbij werden zij erop gewezen dat die standpunten slechts een advies aan de regering zullen zijn en dat de commissie geen bevoegdheid heeft om claims te honoreren of af te wijzen.

Brieven met verzoeken om betaling van afgekochte of om andere redenen niet tot uitkering gekomen verzekeringen werden doorgeleid naar de Commissie Scholten.

Overige informatie

8.3.6. Een aantal door verschillende brievenvrijvers gestelde kritische vragen had betrekking op successierechten, notariskosten, de Schade-Enquête-Commissie, Cadsu en gevorderde auto's en radiotoestellen.

Ten slotte maakt de commissie nog melding van een brief van een in en na de oorlog werkzame belastingconsulent inzake de in de oorlog getroffen Pauschregelung tussen de Belastingdienst en Liro. Een en ander is overigens in dit rapport uitvoerig besproken in hoofdstuk 7, paragraaf 7.2.

Den Haag, 9 december 1998

Namens de Commissie van Onderzoek Liro-archieven

A handwritten signature in black ink, appearing to read 'F. G. Kordes', written in a cursive style.

F. G. Kordes
Voorzitter

Bijlage 1

Eerste rapport van de Commissie van Onderzoek LIRO-Archieven

29 januari 1998

Bijlage 2

Categorieën Onderzoekterreinen

Categorieën Onderzoekterreinen:	Commissie van onderzoek:
1. Monetair goud Kemenade	Van
2. Banken	Scholten
3. Verzekeringen • <i>levensverzekeringen</i> • <i>begrafenisverzekeringen</i> • <i>lijfrente- en pensioenverzekeringen</i>	Scholten
4. Effecten	Scholten
5. Sieraden, edele metalen, diamanten	Kordes
6. Huisraad	Kordes
7. Bedrijven • <i>geliquideerde bedrijven</i> • <i>verkochte en onder beheer gestelde bedrijven</i>	Kordes
8. Niet-commerciële verenigingen en stichtingen	Kordes
9. Onroerende goederen	Kordes
10. Voer- en vaartuigen, paarden	Kordes
11. Rechten • <i>octrooirechten</i> • <i>auteursrechten</i> • <i>overige rechten</i>	Scholten
12. Hypotheken	Scholten
13. Kluisjes en	Kordes/Scholt
14. Diamantvoorraden	Kordes
15. Verzamelingen en collecties	Kordes
16. Kunst	Ekkart

Bijlage 3

Kopie van een Liro-kaart

Bijlage 4

Kopie van een Liro/LVVS- overzicht

Bijlage 5

Voorbeelden van geanonimiseerde antwoordbrieven

Voorbeeld van een geanonimiseerde antwoordbrief inzake Liro

Aan geadresseerde

Den Haag, datum verzending brief

Geachte naam geadresseerde,

Na ontvangst van uw brief van *datum ontvangst* heeft de commissie u een ontvangstbevestiging gestuurd op *xx januari 1998*. Daarin werd uiteengezet dat de commissie een uitgebreide tweede taakopdracht heeft gekregen, waarin onder meer is opgenomen een onderzoek naar archieven die na de Tweede Wereldoorlog zijn aangelegd en zijn gebruikt bij het Rechtsherstel. Inzake het onderzoek in de Liro-archieven deelt de commissie u het volgende mede.

De roofofbank Lippmann-Rosenthal & Co, Sarphatistraat, Amsterdam, (Liro) hield tot eind 1942 op nauwkeurige wijze bij welke bezittingen zij van de Joden roofde. Tot eind 1942 werd in alle gevallen een individuele rekeningkaart aangelegd, waarop werd genoteerd welke bezittingen werden ingeleverd en tegen welke prijs die bezittingen werden verkocht. Op die kaarten staat in een aantal gevallen ook vermeld aan wie de goederen zijn verkocht.

Eind 1997 werden ongeveer 3.100 van deze kaarten gevonden. Het moeten er oorspronkelijk veel meer zijn geweest, zeker een aantal dat boven de tienduizend ligt. Het lag dan ook in de verwachting dat de commissie vele aanvragers om informatie inzake het Liro-archief zou moeten teleurstellen.

De commissie heeft in het Liro-archief gezocht naar gegevens betreffende uw grootvader *naam a*, indertijd wonende in de *.....straat 30* te Amsterdam. Aangetroffen werd een Liro-kaart op naam van *voornaam, achternaam*. Een fotokopie van die Liro-kaart is als bijlage bij deze brief gevoegd. Volgens de kaart leverde *voornaam, achternaam* bij Liro een paar zilveren manchetknopen in. Op 10 december 1942 zijn die manchetknopen voor een prijs van f 1,51 verkocht.

Na de bevrijding bleken er bij de Liro nog bezittingen te zijn, zowel goederen als geld. Er is toen door de regering besloten de Liro te liquideren en het liquidatiesaldo van de roofofbank te verdelen onder degenen, die tijdens de oorlog onder dwang een rekening bij de Liro hadden geopend. Die liquidatieorganisatie staat bekend onder de afkorting LVVS (Liquidatie van Verwaltung Sarphatistraat). De LVVS

heeft van iedere Liro-rekening een overzicht gemaakt. Op die overzichten staan alle inkomsten en uitgaven vermeld: de bedragen waartegen de gestolen goederen zijn verkocht, de ontvangen afkoopsommen van levens- en lijfrenteverzekeringen, de huuropbrengsten van panden, de saldi van door Treuhänder (bewindvoerders) geliquideerde Joodse zaken en firma's, de overboekingen wegens opgeheven spaarbankboekjes, enzovoort. Daartegenover staan de uitgaven: de (geringe) bedragen die maandelijks aan de rekeninghouders werden gegeven voor levensonderhoud, de verrichte betalingen van belastingen, enzovoort. Door de inkomsten te verminderen met de uitgaven, werd voor iedere Liro-rekening een saldo berekend. Een gedeelte van de LVVS-overzichten is vorig jaar teruggevonden. Het gaat om de LVVS-overzichten voor de saldi beneden de f 500 en voor de saldi waarvoor toen geen rechthebbenden konden worden opgespoord. Het zijn alles bij elkaar ruim vijftienduizend rekeningoverzichten. Inzake de Liro-rekeningen is na de oorlog aan de rechthebbenden uiteindelijk 90% van het saldo uitbetaald. Hierop zijn enkele uitzonderingen gemaakt, met name de saldi van de rekeningen waarvoor geen rechthebbende eigenaren konden worden gevonden en de saldi waarvoor een notarieel onderzoek naar erfgenamen en het opstellen van een verklaring van erfrecht meer zou kosten dan het saldo groot was.

Bij Koninklijk Besluit van 30 oktober 1959 besloot de regering deze saldi onder beheer te stellen van de Stichting Joods Maatschappelijk Werk (JMW). De opbrengsten van deze saldi (bijvoorbeeld de rente) moesten voor het werk van JMW worden gebruikt, maar tegelijkertijd verplichtte JMW zich aan personen die konden aantonen rechthebbenden of erfgenamen te zijn alsnog het hen toekomende bedrag uit te betalen.

De commissie heeft twee door de LVVS opgestelde rekening-overzichten gevonden, één op naam van uw grootouders (*naam a en echtgenote*) en één op naam van (*naam b en echtgenote*), voor beiden met vermelding van het adres*straat 30 te Amsterdam*. Fotokopieën van deze overzichten zijn als bijlagen bij deze brief gevoegd.

Op het overzicht staat de naam van de rekeninghouder vermeld met het oude adres. Hiermee wordt het laatste huisadres bedoeld en voor Joden die gedwongen werden in Amsterdam te gaan wonen, vaak ook het adres vóór hun gedwongen verhuizing. Als tegenwoordig adres is vermeld *naam c,straat 138 te Amsterdam*, die als (mede)erfgenaam wordt genoemd. De saldi van de rekeningen zijn in

dit geval niet onder beheer van JMW gekomen, maar rechtstreeks met de erfgenamen verrekend.

Op de kopie van de bijgevoegde Liro-kaart en op een kopie van een van de rekeningoverzichten vindt u de opbrengstprijis van de hierboven vermelde zilveren manchetknopen terug: een bedrag van f 1,51.

Uit de gecombineerde rekening van *naam b en echtgenote* blijkt dat zij bij de Liro een aantal voorwerpen hebben ingeleverd, die door de rooibank zijn verkocht voor in totaal f 25,21. Meer gegevens in het Liro-archief heeft de commissie niet kunnen vinden.

Naast deze archieven heeft de commissie nog gezocht in de lijsten met vermelding van de bedragen die door Liro-ambtenaren zijn afgepakt van Joden bij hun aankomst in Westerbork. Op die lijsten komen de namen van uw grootouders niet voor.

De Stichting Joods Maatschappelijk Werk dient op verzoek van de erfgenaam of erfgenamen de genoemde bedragen uit te keren. JMW vermenigvuldigt die bedragen met een factor 5 vanwege de geldontwaarding. De erfgenaam of erfgenamen moeten uiteraard kunnen aantonen dat zij recht hebben op de boedel.

De commissie hoopt u hiermee inzicht te hebben gegeven in de gang van zaken.

Hoogachtend,
Etc.

Bijlagen: 3 (*bedoelde bijlagen bij deze brief zijn in de bijlagen 3 en 4 van dit rapport opgenomen.*)

*Voorbeeld van een geanonimiseerde antwoordbrief inzake **huisraad***

Aan geadresseerde

Den Haag, *datum verzending brief*

Geachte naam geadresseerde,

Na ontvangst van uw brief van *datum ontvangst* heeft de commissie u een ontvangstbevestiging gestuurd op *xx januari 1998*. Daarin werd uiteengezet dat de commissie een uitgebreide tweede taakopdracht heeft gekregen, waarin ondermeer is opgenomen een onderzoek naar archieven die na de Tweede Wereldoorlog zijn aangelegd en gebruikt bij het Rechtsherstel.

De commissie heeft enkele honderden brieven en telefonische reacties ontvangen met verzoek om informatie over bepaalde archieven en onderwerpen; vele brieven zijn de afgelopen maanden door de commissie gebruikt om een gericht onderzoek in die archieven te kunnen uitvoeren.

Een van de archieven die de commissie in het kader van haar tweede taakopdracht met toestemming van de Stichting Joods Maatschappelijk Werk (JMW) te Amsterdam heeft onderzocht, is het archief van de Stichting Jokos. Voluit heet deze stichting "Stichting van Joodse Kerkgenootschappen en Sociale Organisaties in Nederland voor Schadevergoedingsaangelegenheden". Jokos onderhandelde met de West-Duitse autoriteiten over de schadevergoeding voor in de oorlog geroofd Joods huisraad.

De commissie heeft tientallen Jokos-dossiers onderzocht, teneinde na te gaan of de individuele claims op een zorgvuldige wijze zijn afgewerkt.

De keuze van de dossiers is voor een deel willekeurig geweest, voor een ander deel gebeurd op basis van de door de commissie ontvangen brieven aan het meldpunt van deze commissie.

Uw brief is door de commissie gebruikt om een dossier te selecteren; van dat dossieronderzoek doet de commissie u hierna een kort verslag.

In de eindrapportage van de commissie die in december van dit jaar gereed zal zijn, wordt in algemene termen aan Jokos aandacht besteed. In die rapportage zullen uiteraard geen persoonsnamen of persoonlijke gegevens worden vermeld.

U verzocht de commissie om informatie betreffende het huisraad van uw ouders (*volgen namen*).

In de tweede helft van de jaren vijftig heeft de West-Duitse regering een wet (het "Bundesrückerstattungsgesetz") aangenomen die voor Joodse Nederlanders de mogelijkheid opende om wegens de tijdens de oorlog geroofde goederen een schadevergoeding te vragen: de materiële schadevergoeding.

Het ging daarbij in eerste instantie om huisraad dat in de oorlog door de Duitsers was geroofd. Voor elke ingediende claim voor een schadevergoeding voor geroofd huisraad is een dossier aangelegd. Dit zogenoemde Jokos-archief – dat uit tienduizenden van deze dossiers bestaat – staat onder beheer van de Stichting Joods Maatschappelijk Werk.

In een later stadium zijn in het kader van genoemde West-Duitse wet ook claims ingediend en gehonoreerd voor andere zaken dan huisraad.

In het Jokos-archief komt onder nummer 12345 een dossier voor op naam van uw vader, de heer *naam en geboortedatum*. Het adres waar het huisraad werd geroofd was *adres*. De aangifte voor een materiële schadevergoeding werd ingediend door *naam/namen*.

De waarde van het huisraad per 9 mei 1940 werd (na de oorlog) vastgesteld op (voorbeeld) f 2.500. Na de oorlog werd door de Nederlandse Staat via de Schade-Enquête-Commissie (Sec) uitgekeerd een bedrag van (voorbeeld) f 4.000. Conform de bepalingen uit genoemde wet werd de claim als volgt berekend: De waarde voor de oorlog in guldens wordt omgerekend naar de waarde in DM per 1 april 1956 door vermenigvuldiging met de factor 3,8. Dat wordt dan DM 9.500.

Omdat aangenomen werd dat 80% van het geroofde huisraad weggevoerd werd naar het "Geltungsbereich" (dat waren het naoorlogse West-Duitsland en Berlijn) werd 80% van de hiervoor berekende waarde als claim geaccepteerd, ofwel DM 7.600.

Daarvan werd afgetrokken 80% van de uitkering van de Sec, dus 80% van f 4.000, dat omgerekend dan DM 3.523 bedraagt.

Het verschil tussen de twee DM-bedragen, zijnde DM 4.077, werd in het geval van uw vader door West-Duitsland aan Jokos uitgekeerd. In guldens was dit f 3.703.

Aan administratie- en zegelkosten werd ingehouden een bedrag van f 93. Het resterende bedrag ad f 3.610 werd in februari 1961 uitbetaald aan *naam/namen*.

De Commissie hoopt u hiermede voldoende te hebben geïnformeerd.

Hoogachtend,
Etc.

Voorbeeld van een geanonimiseerde brief inzake **NBI** en **Omnia**

Aan *geadresseerde*

Den Haag, *datum verzending brief*

Geachte *naam geadresseerde*,

Na ontvangst van uw brief van *datum ontvangst* met bijlagen heeft de commissie u een ontvangstbevestiging gestuurd op *xx januari 1998*. Daarin werd uiteengezet dat de commissie een uitgebreide tweede taakopdracht heeft gekregen, waarin ondermeer is opgenomen een onderzoek naar archieven die na de Tweede Wereldoorlog zijn aangelegd en gebruikt bij het Rechtsherstel.

Een van de archieven die de commissie in het kader van haar tweede taakopdracht heeft onderzocht, is het archief van het Nederlandse Beheersinstituut, het NBI.

Het NBI maakte deel uit van de Raad voor het Rechtsherstel. Deze Raad werd bij het Londense Besluit Herstel Rechtsverkeer van 17 september 1944 ingesteld.

Het Nederlandse Beheersinstituut had onder meer als taken:

- de regeling van bewindvoering voor afwezigen;
- het beheer en de afwikkeling van vermogensbestanddelen van onbekende eigenaren;
- de regeling van bewindvoering van vijandelijk vermogen.

Het archief van het NBI bevat circa 150.000 dossiers; het archief is op alfabet (naam) toegankelijk; de dossiers zijn echter niet allemaal volledig. Naar schatting 30.000 dossiers hebben betrekking op onbeheerde Joodse nalatenschappen; de overige dossiers betreffen voornamelijk vijandelijke en landsverraderlijke vermogens.

De commissie heeft vele tientallen dossiers van het NBI bestudeerd, teneinde na te gaan of de bewindvoeringen op een zorgvuldige manier zijn geschied.

De keuze van de dossiers is voor een deel willekeurig geweest, voor een ander deel gebeurd op basis van de door de commissie ontvangen brieven aan het meldpunt van de commissie.

Uw brief is door de commissie gebruikt om een dossier te selecteren; van dat dossieronderzoek doet de commissie u hierna een kort verslag.

In het NBI-archief werden de volgende dossiers aangetroffen:

(hierna volgen de nummers van de dossiers en de namen waarop die dossiers betrekking hebben).

Uit die dossiers blijkt onder meer het volgende:

In de onbeheerde nalatenschappen van *naam a* (gehuwd met *naam echtgenote*) en *naam b* en *naam c* werd begin 1946 benoemd tot bewindvoerder van uw vader de heer *naam*.

In het dossier betreffende de nalatenschap van *naam a* komt een eindbalans per 31 december 1949 voor met een "inventaris" van f 9.589. Het is niet na te gaan of dat inclusief de *specifiek door briefschrijver genoemde activa* is; er is geen specificatie aanwezig. In het hierna genoemde koopcontract per 19 januari 1942 waren de bedoelde *activa* wel in de post "inventaris" begrepen.

In de dossiers is geen andere correspondentie aangetroffen met of van de Raad voor Rechtsherstel dan de door u als bijlage gezonden kopie-brief van 10 mei 1951.

Volgens een uittreksel uit de Kamer van Koophandel is per 22 januari 1942 *naam* benoemd tot bewindvoerder van de Firma *firmanaam*; hij zette de zaak met ingang van 1 oktober 1942 voort als Brandstoffenhandel "*naam Verwalter*".

Er bestond een koopcontract per 19 januari 1942 tussen de Firma *firmanaam* enerzijds en *naam Verwalter* anderzijds, waarin wordt gesproken over een bedrijfsvermogen van f 1.507,17 en een goodwill (?) van f 692,83, samen f 2.200.

Dat bedrag wordt aan de *namen a en b* "betaald" door een storting van tweemaal f 1.100 bij Liro. *Naam c* "ontving" f 1.350 wegens een lening van haar aan de Firma *firmanaam*; dat bedrag werd eveneens bij Liro gestort.

Vervolgens ligt er in het dossier van *naam a* een kopie van een briefje van het NBI d.d. 3 april 1952 dat men in beginsel overeenstemming heeft bereikt met de wederpartij (dat is de bewindvoerder/curator van de Brandstoffenhandel *naam Verwalter*).

Volgens dat briefje wordt "een concept van de dading" opgesteld.

Dan eindigt het dossier. Daaruit is dus niet met zekerheid op te maken wat er nu met die *specifieke activa* uiteindelijk is gebeurd. In het NBI-dossier over *naam Verwalter* bevindt zich uitsluitend correspondentie over door *naam Verwalter* achtergelaten schulden.

De commissie heeft eveneens een onderzoek gedaan in het zogenoemde Omnia-archief. Omnia Treuhand was een Duitse organisatie belast met de verkoop of onteigening van Joodse bedrijven. In dat archief dat zich bevindt bij het Riod maar helaas onvolledig is, is een zeer beknopt dossier (dossiernummer ...) aangetroffen betreffende *naam en adres* te Amsterdam.

Uit dat dossier is slechts op te maken dat begin 1942 de Firma *firmanaam* werd verkocht aan de hiervoor reeds genoemde Verwalter.

De commissie hoopt u met het bovenstaande voldoende te hebben geïnformeerd.

Hoogachtend,
Etc.

Voorbeeld van een geanonimiseerde brief inzake **Sperrstempels**

Aan *geadresseerde*

Den Haag, *datum verzending brief*

Geachte *naam geadresseerde*,

De commissie heeft uw brief van *datum ontvangst* met uw verzoek om nadere informatie over de door u genoemde "Puttkammerlijst" en "Sperrstempels" ontvangen.

De commissie zal u allereerst enige achtergrondinformatie verstrekken met betrekking tot die zogenoemde "Sperrstempels". Midden 1942, toen de deportaties van Joden een steeds grotere omvang kregen, werd door de Sicherheitspolizei de mogelijkheid "geboden" om door inlevering van diamanten en kostbare sieraden een vrijstelling "bis auf weiteres" te verkrijgen van deportatie, door toekenning van een Sperrstempel.

De Duitsers hadden in de oorlogsjaren een grote behoefte aan industriediamant voor hun oorlogsindustrie. De door de Duitsers via toekenning van Sperrstempels verkregen diamanten en kostbare sieraden – die niet in geld werden vergoed en daarom elke min of meer willekeurige waarde toegekend konden krijgen – gaven de bezetter de mogelijkheid om die diamanten en kostbare sieraden op de "vrije" zwarte markt om te zetten in industriediamanten.

Volgens een publicatie uit begin jaren zestig van een wetenschappelijk medewerker van het Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie, werd de waarde van de door Joden ingeleverde diamanten en kostbare sieraden bij door de Sicherheitspolizei aangezochte dan wel aanvaarde "bemiddelaars" (waarvan Puttkammer er een was) gesteld op de waarde van die ingeleverde kostbaarheden op die zwarte markt voor diamant en kostbare sieraden.

Wanneer vóór 11 juni 1943 diamanten of kostbare sieraden met een vooroorlogse waarde van circa f 1.500 werden ingeleverd, werd die inleverwaarde vastgesteld op f 20.000. Dat bedrag van f 20.000 was namelijk tot 11 juni 1943 het door de bezetter vastgestelde "tarief" voor een Sperrstempel uit de serie 40.000.

Na 11 juni 1943 werd dat "tarief" verhoogd tot f 30.000 voor een stempel uit de serie 120.000, hetgeen niet anders betekende dan een "aanpassing" aan de enorm gestegen prijzen op de zwarte markt.

Reeds toegekende stempels uit de serie 40.000 werden in het algemeen zonder bijbetaling omgezet in stempels uit de serie 120.000.

Die verhoging betekende dus niet dat na 11 juni 1943 meer diamanten of kostbare sieraden moesten worden ingeleverd.

Aan het eind van de jaren vijftig ontstond de mogelijkheid om in het kader van een toen aangenomen West-Duitse wet, het "Bundesrückerstattungsgesetz", materiële schadevergoeding te verkrijgen. Om rechthebbenden op die schadevergoeding bij te staan werd in 1958 de Stichting Sieraden Comité (Sico) opgericht. Sico voerde de besprekingen met de Duitse overheid om tot een waarderingssystematiek te komen, met behulp waarvan de claims inzake ingeleverde kostbaarheden voor Sperrstempels konden worden opgesteld en ingediend.

De waarde per 1 april 1956 (dat was de peildatum in de Duitse wet) van de in de oorlog ingeleverde diamanten en/of kostbare sieraden per Sperrstempel werd vastgesteld op het vijfvoudige van de vooroorlogse waarde van f 1.500, dus op f 7.500 ofwel DM 8.256,75. Wanneer in de oorlog meerdere stempels waren "gekocht", bedroeg de schadevergoeding het veelvoud, dus f 15.000 voor 2 stempels, enzovoort.

Het Sieraden Comité heeft ongeveer 520 claims (S-claims genoemd) voor in totaal circa 1.000 Sperrstempels ingediend met een totale waarde per 1 april 1956 van circa f 8.019.000. Op de toegekende uitkeringen werd een vergoeding ingehouden voor apparaatskosten van Sico en voor de kosten van de ingeschakelde advocaten.

De commissie heeft geconstateerd dat de door u genoemde *naam* op de lijst met ingediende S-claims voorkomt. In de lijst is vermeld bij claimnummer *xyz* dat *naam* op *datum* diamanten heeft ingeleverd met een toen toegekende waarde van *bedrag*. De aanvraag tot schadevergoeding is gedaan door *naam*, toen wonende *adres*.

De commissie constateerde dat op de zogenoemde Puttkammerlijsten de volgende informatie werd vastgelegd bij *naam*:
namen ten behoeve van wie ingeleverd;
omschrijving van het ingeleverde;
waarde/bedrag van het ingeleverde.

De commissie heeft de lijsten met de gedane uitbetalingen door het Sieraden Comité aan de individuele rechthebbenden in het archief niet kunnen vinden. Haar zijn echter geen feiten of omstandigheden bekend geworden in het kader van het onderzoek, dat de individuele

aanvragen in het kader van de ingediende claims niet zouden zijn gehonoreerd.

Zowel de door het Sieraden Commissie ingeleverde lijsten als de zgn. Puttkammerlijsten bevinden zich bij het Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie te Amsterdam.

De commissie hoopt u met het bovenstaande voldoende informatie te hebben verstrekt.

Hoogachtend,
Etc.

Bijlage 6

Bronnen

1. "Verslag van beheerders-vereffenaars betreffende de activiteiten, verricht op naam van Lippmann, Rosenthal & Co, Sarphatistraat, gedurende de bezettingstijd en de afwikkeling van bij de bevrijding bestaande boedel (nadien genaamd L.V.V.S.), gedurende het tijdvak 25 mei 1945 - 31 december 1957".
2. "Verslag van beheerders-vereffenaars betreffende de activiteiten, verricht op naam van de Stichting "Vermögensverwaltungs- und Renten-Anstalt" gedurende de bezettingsperiode en de afwikkeling van de bij de bevrijding bestaande boedel gedurende het tijdvak 25 mei 1945 - 31 december 1957".
3. "Eindverslag betreffende de taken van het: Centraal Afwikkelingsbureau Duitse Schadeuitkeringen (C.A.D.S.U.). Uitgebracht door het Hoofd van het C.A.D.S.U.", 1 augustus 1966.
4. "Verslag van de werkzaamheden van de Afdeling Onroerende Goederen van de Raad voor het Rechtsherstel in de periode van 16 november 1945 tot 1 januari 1959", Den Haag, 1 januari 1959.
5. "Verslag van de werkzaamheden der Stichting Nederlandsch Kunstbezit over het jaar 1945-1946". Uit ARA-archief SNK, map 131.
6. "Nota betreffende de stand van zaken per 1 juli 1959 met betrekking tot de Nederlandse aanspraken op grond van artikel 5 van het Bundesrückerstattungsgesetz", door Directie Bewindvoering MvF, 11 juli 1959.
7. "11e Halfjaarlijkse Verslag van het Hoofd C.A.D.S.U. over het tweede halfjaar 1964", 26 januari 1965. Uit het archief van het MvF.
8. Diverse "Notities voor het Geschiedwerk", door dr. A.J. van der Leeuw. Ook van zijn hand de notitie "De behandeling van aan joden toebehorende vermogenswaarden tijdens en na de oorlog".
9. Diverse accountantsrapporten betreffende de controle van de jaarrekening of administratie van het Agentschap van het

Ministerie van Financiën, Belga, Cadsu, Waarborgfonds, LVVS en VVRA.

10. "Archieven Joodse Oorlogsgetroffenen". Onderzoekgids. Algemeen Rijksarchief, Den Haag, december 1998.
11. "Sammelverfahren Niederlande", door B. Karlsberg. In "Die Wiedergutmachung nationalsozialistischen Unrechts durch die Bundesrepublik Deutschland. Band II. Das Bundesrückerstattungsgesetz". Verlag C.H. Beck, München.
12. "Tsedaka. Een halve eeuw Joods Maatschappelijk Werk in Nederland", door prof. dr I. Lipschits. Walburg Pers, Zutphen, 1997.
13. "Het Koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog" door dr L. de Jong. Delen 5 en 12. Martinus Nijhoff, Den Haag, 1974/1988.
14. "Wet op de materiële oorlogsschaden" door mr. N.H. Wiarda. Samsom, Alphen a/d Rijn, 1950.
15. "Enige mededelingen over de restitutie van naar Duitsland gevoerde bibliotheken en archieven", door D. P. M. Graswincke. (tekst van een lezing). In Bibliotheekleven 32, 1947.
16. "Verdwenen archieven en bibliotheken. De verrichtingen van de Einsatzstab Rosenberg gedurende de Tweede Wereldoorlog", door P. Manasse. Den Haag, 1995.
17. "Ondergang. De vervolging en verdelging van het Nederlandse Jodendom. 1940-1945." Door dr J. Presser. Tweede deel. Martinus Nijhoff, Den Haag, 1965.
18. Weekblad voor Privaatrecht, Notaris-ambt en Registratie, 17 en 24 februari 1951, nummers 4178 en 4179. Mr. H. A. Drielsma.
19. Kamerstukken.
 - Voorlopig Verslag Tweede Kamer Rijksbegroting voor het dienstjaar 1949 (hoofdstuk VII B)
 - Memorie van Antwoord Tweede Kamer Rijksbegroting voor het dienstjaar 1949 (25 november 1948)
 - Handelingen Tweede Kamer - 20e vergadering - 30 november 1948

- Voorlopig Verslag van de Commissie van Rapporteurs Eerste Kamer Rijksbegroting voor het dienstjaar 1949 (hoofdstuk VII B)
- Handelingen Eerste Kamer - 19e vergadering - 3 maart 1949
- Memorie van Antwoord Eerste Kamer naar aanleiding van Voorlopig Verslag Rijksbegroting voor het dienstjaar 1950 (hoofdstuk VII B) - 16 februari 1950
- Handelingen Eerste Kamer - 23e vergadering - 21 februari 1950
- Handelingen Eerste Kamer - 24e vergadering - 22 februari 1950
- Handelingen Tweede Kamer - 24e vergadering - 30 november 1951
- Handelingen Tweede Kamer - 25e vergadering - 4 december 1951.

20. De bronnen als vermeld in bijlage 3 van het eerste rapport van de commissie.

Bijlage 7

Lijst met afkortingen

ANBO Algemene Nederlands Beheer van Onroerende Zaken
ARA Algemeen Rijksarchief
BRÜG Bundersrückerstattungsgesetz
Cadsu Centraal Afwikkelingsbureau Duitse Schadeuitkeringen
Cncv Commissaris voor de niet-commerciële verenigingen en stichtingen
DRT Deutsche Revisions und Treuhand A.G.
Hergo Bureau Herstelbetalings- en Recuperatiegoederen
JMW Stichting Joods Maatschappelijk Werk
Jokos Stichting van Joodse Kerkgenootschappen en Sociale Organisaties in
Nederland
Liro Lippmann, Rosenthal & Co, Sarphatistraat, Amsterdam
LVVS Liquidatie van Verwaltung Sarphatistraat
MvF Ministerie van Financiën
Nagu Niederländische Aktiengesellschaft für Abwicklung von
Unternehmungen
NBI Het Nederlandse Beheersinstituut
Ngv Niederländische Grundstücksverwaltung
Omnia Omnia Treuhand G.m.b.H.
Riod Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie
Sec Schade-Enquête-Commissie
Sico Stichting Sieraden Comité
VVRA Vermogensverwaltungs- und Renten-Anstalt
Wps Wirtschaftsprüfstelle